

abs. knih

DAVID ŠANC

Ústřední knihovna FSS MU Brno

4240757006

F1-2259

ČESKÁ POLITOLOGIE

ETABLOVÁNÍ
OBORU

25-64
195-266

4. ČESKÁ POLITOLOGIE: POJMY A CHARAKTERISTIKY

4. 1. Politologie v českém prostředí – tradice, vznik a vývoj

Při reflexi politologie v českém prostředí jsme nutně konfrontováni s otázkou: Od kdy můžeme v českém prostředí hovořit o politologii jako o samostatné vědní a akademické disciplíně? Na odpovědi na položenou otázku se čeští autoři většinou shodují – politologie jako samostatná věda vznikla v českém prostředí až po pádu komunistického režimu v roce 1989 (podrobněji viz níže). Fakt, že politologie jako samostatný vědní obor v českém prostředí existuje teprve cca 20 let, neznamená, že se v českých zemích nikdy v minulosti neprojevoval badatelský a pedagogický zájem o politická témata; naopak – politická věda má v českém prostředí dlouhou tradici v podobě českého politického myšlení a politicko-vědního výzkumu realizovaného odborníky příbuzných vědeckých disciplín.

Když pomineme úvahy o mocenských (politických) aspektech sociální reality v díle středověkých autorů, pak za prehistorii politické vědy v českém prostředí můžeme považovat 18. století, kdy se státověda (s touto disciplínou lze politickou vědu v 18. a 19. století ztotožnit v celé rakouské monarchii /Adamová – Křížkovský,

1997: 40) pěstovala na univerzitách a především mezi šlechtou, z níž nejvýznamnější byl patrně hrabě Špork.⁵⁹³

Od poloviny 18. století lze v českém prostředí sledovat soustavné používání pojmu „politická věda“. Na rozvoji politické vědy v českém prostředí se významnou měrou podílela teoretická a pedagogická práce J. von Sonnenfelse na vídeňské univerzitě. Sonnenfelsovo pojetí politické vědy⁵⁹⁴ se stalo v rakouském akademickém prostředí populárním, což umožnilo vznik akademických pracovišť s podobným zaměřením na jiných univerzitách v rakouské monarchii. V roce 1766 vznikla stolice politických věd na pražské univerzitě, kterou vedl Sonnenfelsův žák J. I. Butschka, a později byla obdobná instituce založena i na univerzitě v Olomouci – v jejím čele stál další Sonnenfeldův žák L. L. Schulz. Pojetí politické vědy (či spíše pohledy na reálnou politiku) se začalo v českém prostředí různit v období postupného osamostatňování českého politického myšlení souvisejícího s emancipačními snahami českého národa. Od poloviny 19. století vznikaly v českém prostředí různé názorové proudy, rozvíjela se politická publicistika a politická věda se stávala předmětem badatelského zájmu Společnosti nauk. Politickými otázkami se v 19. století zabývala řada českých myslitelů, jejichž koncepce položily základ českého novodobého politicko-vědeckého myšlení. Společným jmenovatelem úvah o politice, které zahrnovaly státovědu a otázky politicko-sociální a mravní, byl důraz na historický vývoj české státnosti a duchovní identitu českého národa (svoboda, humanita, demokracie) (Adamová – Křížkovský, 1997: 40). Mezi české autory tohoto období patřili například F. Palacký, F. L. Rieger a T. G. Masaryk.

V období první československé republiky se vědecké a intelektuální pojmání politiky rozšířilo ze státovědy a politického myšlení (filozofie) o několik dalších přístupů, které reprezentovaly tzv. příbuzné disciplíny (sociologie, národohospodářství).

⁵⁹³ Rozhovor s PhDr. Zdeňkem Zbořilem, 18. 1. 2006.

⁵⁹⁴ Politická věda byla pojímána především jako součást právnického studia. Hovořilo se o tzv. „právně politickém studiu“. Koncepce politické vědy J. von Sonnenfelse zahrnovala kameralistiku, filozofii a státní a správní vědy. Součástí politické vědy byla rovněž tzv. policejní věda, zabývající se problematikou veřejné správy (Adamová – Křížkovský, 1997: 38-39).

Samostatná politická věda jako syntéza přístupů a metod zmíněných disciplín se však v českém prostředí do roku 1938 neetablovala.⁵⁹⁵

Pokus o institucionalizaci politické vědy v českém prostředí můžeme pozorovat bezprostředně po druhé světové válce, kdy byla politická věda spolu s mnoha dalšími společenskovědními disciplínami zahrnuta do studijních plánů Vysoké školy politické a sociální (VŠPS). Již v letech 1945-1948 je však patrná (nežádoucí) provázanost politické vědy a politiky. Politická věda tak nevykazovala parametry kritické a nezávislé vědy, jíž by měla být. Na VŠPS byla politická věda úzce spojena s politikou, což se projevovalo explicitně deklarovanými politickými preferencemi vyučujících. Rozdíl mezi politickou vědou před rokem 1948 a „politickou vědou“ po roce 1948 nebyl v tom, že před únorovým převratem nebyla politická věda infiltrována ideologií, ale v tom, že existovala částečná pluralita ideologicky zabarvených výkladů politické vědy (tento stav přímo souvisel s existencí Národní fronty). V období tzv. třetí republiky navíc nebyla splněna základní podmínka existence politické vědy jako kritické a nezávislé vědní disciplíny – tj. demokratické prostředí.⁵⁹⁶

V letech 1948-1989, kdy v Československu vládl nedemokratický režim, politická věda jako taková neexistovala. „*Pro politologii více než pro jiné sociální vědy platí, že ji nelze realizovat v nedemokratických společnostech, a to ani v redukované podobě. (...) je to věda, jejíž existence je bytostně spjata s demokracií*“ (Fiala, P.; 2005: 30). Politická věda v komunistickém (nedemokratickém) režimu degeneruje na ideologický nástroj, který má apologetickou funkci. V průběhu druhé poloviny 20. století byla politická věda v českém prostředí víceméně suplována komplexem oborů marxisticko-leninské nauky (zejména vědeckým komunismem). Pokusy o etablování kvalitativně odlišné disciplíny zabývající se politickými aspekty veřejného života z jiného pohledu než striktně marxisticko-leninského v českém prostředí proběhly v období liberalizace komunistického režimu v druhé polovině 60. let 20. století. Pojmy politická věda a politologie v tomto období označovaly spíše než vědní disciplínu soubor inovačních prvků, které byly

⁵⁹⁵ Viz kapitola 2. 1. Politické vědy v Československu v letech 1918-1938.

⁵⁹⁶ Podle S. Balíka, V. Hlouška, J. Holzera a J. Šeda (2006: 120) lze tzv. třetí republiku považovat za pretotalitní a defektně totalitní režim (podle klasifikace J. Linze).

aplikovány na nazírání politiky a – spíše než nahradily – doplnily marxisticko-leninské paradigma. O počátcích politické vědy v pravém slova smyslu nelze v 60. letech 20. století v Československu uvažovat, neboť na žádné úrovni společnosti nedošlo ke zpochybnění vedoucí úlohy KSČ a liberalizace společnosti, respektive akademického prostředí, nedospěla do stavu, kdy by bylo možné o vytvoření nezávislé a kritické sociální vědy uvažovat. Dalším důvodem byli lidé, kteří se na rozvoji politologie v českém prostředí v 60. letech 20. století podíleli – jednalo se v naprosté většině o vědecké komunisty, kteří mohli vzhledem ke krátkému období společenské liberalizace a stavu akademického prostředí jen stěží výrazně vybočit z dobového společensko-vědního diskurzu, který byl ideologicky determinován. O možnostech dalšího rozvoje politologie v českém prostředí v období reformního komunismu nemá význam spekulovat, neboť tento proces ukončila normalizace v první polovině 70. let 20. století.

Politická věda se mohla v českém prostředí etablovat teprve po přechodu k demokracii na sklonku roku 1989. „*Politická věda jako samostatná společensko-vědní disciplína – a také jako studijní obor – se tedy v Československu začala rozvíjet teprve po pádu komunistického režimu*“ (Cabada, 2002a: 36). „*Politická věda, respektive politologie jako specifická společenskovědní disciplína, se v období komunistického panství v Československu nerozvíjela, prakticky vůbec neexistovala*“ (Cabada, 2002b: 141). Politologie je po roce 1989 v českém prostředí novou vědní disciplínou (Holzer – Pšejka, 2002b: 235). „*Politologie (...) se v českých zemích rozvíjí až od počátku devadesátých let minulého století*“ (Fiala, P.; 2005: 30).

V souvislosti s pádem komunistického režimu, který umožnil vznik a rozvoj politologie v českém prostředí, je zajímavý článek uveřejněný v prosinci 1989 v týdeníku Tvorba, ve kterém J. Kunc* komentuje společenské změny: „*Také se konečně bude moci konstituovat politologie omezená dosud na studie několika mála jednotlivců, z nichž snad nikdo se nedokázal ubránit povinné úlitbě v podobě kanonizovaných citátů, které přinejmenším nesouvisely s rozvíjením vlastního kontextu nebo jej dokonce vyvracely*“ (Kunc, 1989: 1). Jedná se o jeden z prvních textů (ne-li první), který v Československu po listopadu 1989 zmiňuje politologii jako samostatnou vědní disciplínu. Zároveň je z citátu patrné, že minimálně v prostředí Orientálního ústavu ČSAV (neboť tam

působili J. Kuncem* zmínění jednotlivci⁵⁹⁷) vznikaly studie, které inklinovaly k politické vědě.

Politologie jako vědní obor a akademická disciplína, jak se rozvíjí v českém prostředí po roce 1989, je kvalitativně odlišná od všech forem studia politiky, které se do zmíněného data v českých zemích uplatňovaly. Přirozeně se však nabízí otázka kontinuity vývoje politologie po roce 1989 a vědeckých i „vědeckých“ přístupů k politice v předešlých obdobích – zvláště za první republiky, kdy sice nedošlo k zformování politologie jako samostatné vědy, ovšem díky tzv. příbuzným disciplínám můžeme hovořit o tradici politologického výzkumu. Jakoukoliv kontinuitu vývoje politické vědy v českém prostředí zpochybňují J. Holzer* a P. Pšeja* (2002a: 229), kteří uvádějí, že rozvoj sociálních věd v českém prostředí po roce 1989 nemohl navázat na meziválečnou tradici – propast způsobená druhou světovou válkou a především více než čtyřicet let trvajícím nedemokratickým režimem návaznost znemožnila a formující se disciplína vycházela po roce 1989 z jiných inspiračních zdrojů (těmito zdroji byla v první řadě politologická pracoviště v zahraničí, kde se politická věda rozvíjela ve standardních demokratických podmínkách minimálně od roku 1945). Česká politologie jako taková (a většina politologických pracovišť) tedy na prvorepublikovou tradici nenavázala – výjimku v 90. letech 20. století tvořila Katedra/Ústav politologie na FF UK, který vykazoval silnou inspiraci předválečnými českými mysliteli zabývajícími se politikou, především T. G. Masarykem.

I když se česká politologie při hledání svých kořenů v některých případech odvolává na pracoviště a publikace vzniklé v 60. letech 20. století – např. (Mansfeldová, 2002: 2), není možné mezi politikou jak byla pojímána v letech 1968-1970 a politikou, jež v českém prostředí vznikla po roce 1989, vidět kontinuitu vývoje oboru. Na druhou stranu nelze zpochybnit kontinuitu personální⁵⁹⁸, neboť několik lidí, kteří se na formování politologie v 60. letech 20. století podíleli, stálo u vzniku politologie (ve smyslu instituciona-

lizace) po roce 1989. Z hlediska formování politologie jako samostatného společenskovědního oboru v českém prostředí po roce 1989 nelze pokusům z 60. let 20. století přikládat valný význam. Podle P. Fialy* se jednalo o náznaky, ne o politologii. P. Fiala* dále dodává, že před rokem 1989 lze v českém prostředí vysledovat tradici politologie, ale v žádném případě ne dějiny.⁵⁹⁹ Ke kontinuitě vývoje politické vědy v českém (československém) prostředí po roce 1989 a v 60. letech 20. století se staví rezervovaně i jeden z významných aktérů pokusu etablovat politickou vědu v Československu na sklonku 60. let 20. století J. Škaloud*, který po roce 1989 hovoří o „vznikající, snad i částečně obnovující se politické vědě“ (Škaloud, 1993: 10).

Autoři J. Holzer* a P. Pšeja* se ve své studii (2002a) zabývají kontinuitou české politické vědy po roce 1989 a politickou vědou (ve smyslu marxismu-leninismu a vědeckého komunismu) před rokem 1989. V tomto případě autoři konstatují, že mezi jmenovanými obdobími neexistuje žádná kontinuita, a to na žádné úrovni (s výjimkou tzv. osmašedesátníků) – v souvislosti s přístupem ke studiu politiky hovoří o změně paradigmatu (*paradigma shift*) (Holzer – Pšeja, 2002a: 229).

Je bez pochyby, že formující se politologie jako obor v ničem nenavázala na období komunistického režimu v letech 1970-1989. Jistou kontinuitu lze však vysledovat na personální a institucionální úrovni. Bezprostředně po pádu komunistického režimu vzniklo minimálně jedno politologické pracoviště transformací ústavu marxismu-leninismu a několik politologů vzešlo z řad lidí na obdobných institucích před rokem 1989 působících.⁶⁰⁰

4. 2. Název disciplíny v českém prostředí

V českém prostředí se v souvislosti s vědeckým přístupem k politice dlouhodobě užívalo termínu „politická věda“, a to již od poloviny 18. století (Adamová – Křížkovský, 1997: 40). V období první republiky se kromě pojmu „politická věda“ či „věda politická“

⁵⁹⁷ Rozhovor s prof. PhDr. Jiřím Kuncem, CSc., 9. 2. 2006.

⁵⁹⁸ Zmíněná personální kontinuita byla nejzřetelnější v případě Katedry (později ústavu) politologie na FF UK. Na FF došlo v roce 1989 de facto k obnovení pracoviště, které na fakultě existovalo v letech 1968-1970. Katedra politologie na FF UK však měla na formování české politologie jako samostatného oboru v 90. letech 20. století pouze minimální vliv.

⁵⁹⁹ Rozhovor s prof. PhDr. Petrem Fialou, Ph.D., 2. 2. 2007.

⁶⁰⁰ Viz kapitoly 3. 2. 1.-3. 2. 14. pojednávající o vývoji jednotlivých politologických pracovišť.

užívalo výrazů „věda o politice“ (Weyr), „vědecká politika“ (Jarolímek)⁶⁰¹ (cit. podle Bednaříková, 1968). Akademická instituce, jež v období první republiky pěstovala vědecký přístup k politice, nesla ve svém názvu termín „politické nauky“ (Svobodná škola politických nauk).

V roce 1946 se k termínu „politická věda“ vyjádřil A. Obrdlík: „Název „politická věda“ není z nešťastnějších; v češtině by lépe vyhovovalo např. „věda o politice“. Poněvadž však i u nás tento termín již značně zdomácněl, přijímám jej v domněni, že se jím dnes už všeobecně rozumí věda o politice, nikoliv věda zpolitizovaná“ (Obrdlík, 1946; cit. podle Bednaříková, 1968: 77).

V 60. letech 20. století se v českém (československém) prostředí objevil termín politologie, který svými pracemi (zejména v německém kulturně-jazykovém okruhu) rozšířil O. K. Flechtheim.⁶⁰² Výraz politologie byl v 60. letech 20. století v českém prostředí používán k označení oboru, který se měl v přístupu ke zkoumání politiky oprostít od leninsko-stalinské doktríny. Slovo politologie se vyskytovalo v názvu pracovišť (katedry politologie v Praze, Brně a Bratislavě), studijních oborů (FF UK Praha) a publikací – viz (Bednaříková 1968) a (Škaloud, 1969). Podle Z. Zbořila* (2006) doporučil T. Syllabovi* termín politologie jako název pro konstituující se obor K. W. Deutsch, který zároveň varoval před užíváním pojmu politická věda, neboť ten by mohl být vykládán jako zpolitizovaná věda (Z. Zbořil* v této souvislosti dodává, že za komunistů bylo všechno vědecké).⁶⁰³ V letech 1970-1989, po zlikvidování politologických pracovišť, se termíny politická věda a politologie nepoužívaly, neboť obor byl „dřívějším režimem naprosto odmítán jako „buržoazní (pa)věda“ (Cabada – Kubát, 2002: 14).

Pro vznik a vývoj vědy o politice v českém prostředí, k němuž dochází bezprostředně po roce 1989, je charakteristické synonymické užívání termínů „politologie“ a „politická věda“. „V češtině se běžně setkáváme se dvěma paralelně používanými výrazy vztahujícími se ke kategorii politiky. Jsou jimi politologie a

politická věda (kurzíva v originálu). Tato nejednotnost a neustálenost však není z terminologického hlediska ničím výjimečným. Nelze ji tedy spojovat s relativně pozdním vývojem této vědní disciplíny v českém prostředí“ (Řichová, 2000: 13). Termíny „politická věda“ a „politologie“ pokládají za ekvivalentní i autoři a editoři publikace Úvod do studia politické vědy L. Cabada* a M. Kubát* (Cabada – Kubát, 2002: 14).

V četnosti užívání převládá v českém prostředí termín „politologie“. „(...) po jistém váhání (se) v českém prostředí rozhodlo mezi „politickou vědou“ a „politologií“ ve prospěch slova politologie (kurzíva v originálu), a to zřejmě pod tlakem analogických názvů jiných věd (z příbuzných věd např. sociologie, psychologie, ale také historie či filozofie nebo z přírodních věd geologie, biologie apod.)“ (Fiala, P.; 1995: 11). Dalším důvodem prosazení termínu „politologie“ mohou být negativní reminiscence na období komunistického režimu, kdy politická věda představovala vědu zpolitizovanou.

Dominance termínu „politologie“ se v českém prostředí projevuje zejména na institucionální rovině – většina pracovišť, která po roce 1989 v České republice vznikla, nesla ve svém názvu slovo politologie, nebo odvozený výraz (katedra politologie, politologický ústav, ústav politologie, institut politologických studií). Institucí politologického zaměření, jež ve svém názvu neměla obsažen termín politologie, byl v první polovině 90. let 20. století Kabinet pro politické vědy při Sociologickém ústavu ČSAV. Stejný výraz se objevuje i v názvu stavovské organizace českých politologů – Česká (československá) společnost pro politické vědy. Vznik ČSPV spadá do první poloviny 60. let 20. století, kdy v českém (československém) prostředí samostatná věda o politice neexistovala a politické otázky byly studovány prostřednictvím příbuzných disciplín, což akcentoval i plurál (politické vědy) v názvu společnosti. V první polovině 90. let 20. století název společnosti reflektoval realitu, neboť na činnosti společnosti a konstituování politické vědy jako takové se ve velké míře podíleli odborníci z politologii příbuzných věd. V současné době (2009), kdy je ČSPV primárně politologickou organizací (i když je stále otevřená všem zájemcům o politologii bez ohledu na jejich odborný background), je název společnosti spíše tradiční značkou, než odkazem na její charakter.

⁶⁰¹ Názvy disciplíny byly užívány v diskuzi o smyslu existence samostatného vědního oboru zabývajícího se výhradně politikou.

⁶⁰² Podle A. Adamové* a F. Křížkovského (1997: 57) je termín politologie německého původu a poprvé jej použil v roce 1948 E. Fischer-Baling.

⁶⁰³ Rozhovor s PhDr. Zdeňkem Zbořilem, 18. 1. 2006.

V publikacích typu úvodů do vědního oboru odpovídá označení disciplíny terminologickému schizmatu. Ve většině případů se setkáváme s výrazem politologie – např. Úvod do politologie (J. Škaloud, 1991), Základy politologie (V. Chalupa, 1991), Základy politologie (L. Křížkovský a K. Adamová, 1992), Politologie (J. Kroupa a kol., 1993), Pozvání do politologie (V. Čermák, P. Fiala a D. Houbal, 1994), Úvod do současné politologie (B. Říchová, 2002). Ojediněle vychází název publikace z termínu „politická věda“ – Úvod do studia politické vědy (L. Cabada, M. Kubát a kol. 2002 a 2004), nebo jiného – Úvod do vědy o politice (A. Müller, 1991).

4. 3. Pojem „česká politologie“

Pojem „česká politologie“ je možné interpretovat dvěma způsoby. Podle první interpretace lze přívlastek „česká“ chápat jako vymezení geograficko-politicko-kulturního okruhu, v jehož rámci je pěstována politická věda. Česká politologie je tedy synonymem pro termíny „politologie v českém prostředí“, či politologie v České republice (*Political Science in the Czech Republic*) – např. (Mansfeldová, 2002). Druhého významu může termín „česká politologie“ nabývat v případě, že by se obor pěstovaný v českém prostředí vyznačoval natolik specifickými kvalitativními rysy, aby bylo žádoucí (nutné) jej vymežit v rámci disciplíny jako takové, nebo odlišit od politické vědy, jak existuje v jiných zemích. V tomto případě by přídavné jméno „česká“ označovalo kvalitu (charakter) vědního oboru.

Ačkoliv se na etablování politologie v českém prostředí podílela řada specifických rysů, nelze ji považovat za natolik speciální, aby byla ospravedlnitelná její kvalitativní specifikace (ve smyslu např. česká politologická škola). Vývoj politické vědy v českém prostředí je srovnatelný s vývojem stejného oboru v dalších postsocialistických zemích středovýchodní Evropy⁶⁰⁴ a odlišuje se snad pouze prvorepublikovou tradicí politického myšlení, jehož vliv na formování politologie po roce 1989 je však minimální. První léta existence politologie v českém prostředí jsou však srovnatelná např. i s vývojem oboru ve Spolkové republice

⁶⁰⁴ Blíže viz (Kaase – Sparschuh, 2002).

Německo po druhé světové válce (stejně jako v Německu byla v českém prostředí politologie často chápána jako výchova k demokracii⁶⁰⁵). Po období prvotního rozvoje se stav politologie v českém prostředí stabilizoval (metodologické přístupy, preference ve výzkumu, výukové orientace) a obor se stal standardní vědní disciplínou, která má stejné parametry jako politologie dlouhodobě se rozvíjející v demokratickém prostředí západních států.

Ani autoři, kteří pojem „česká politologie“, respektive „*Czech political science*“, ve svých pracích používají, především J. Holzer* a P. Pšej* (2002a), (2002b), (2007), nepoužívají tyto termíny k odlišení charakteru české politologie od politikologií jiných, ale pouze k vymezení geografického okruhu. Analogickým termínem k pojmu „česká politologie“ je termín „německá politologie“, jenž ve své práci používá P. Fiala* (1995): „*Snad poněkud jednodušší je vysvětlení toho, co lze ve spojení s politikologií rozumět adjektivem „německá“: to je nutno jednoznačně vykládat tak, že se jedná o politologii pěstovanou na území Spolkové republiky Německo*“ (Fiala, P.; 1995: 9).

Proti užívání termínu „česká politologie“ jako takovému se postavil B. Hnízdo* (2006) a uvedl, že „*česká politologie by měla odstranit slovo česká a stát se mezinárodní – politická věda je jen jedna.*“⁶⁰⁶

Z výše uvedených důvodů je termín česká politologie chápán jako synonymický k pojmu politologie v českém prostředí.

4. 4. Personální základna české politologie

Politologie jako samostatná vědní disciplína vznikla v českém prostředí bezprostředně po pádu komunistického režimu na podzim roku 1989. Jestliže nově vzniklá disciplína personálně nenavázala na prvorepublikové prostředí teoretických přístupů k politice (což mohla vzhledem k padesátiletému přerušení vývoje jen těžko), personální kontinuita s politikologií, jež se pokusila prosadit v 60. letech 20. století, byla omezená a v 70. a 80. letech 20. století

⁶⁰⁵ Blíže viz (Fiala, P.; 1995).

⁶⁰⁶ Hnízdo, Bořivoj v diskuzi nad příspěvkem V. Srba „Politické vědy v České republice“, III. kongres českých politologů v Olomouci, 8. 9. 2006.

politická věda jako taková v českém prostředí neexistovala vůbec, nabízí se otázka, kdo byli lidé, kteří stáli u zrodu politické vědy na počátku 90. let 20. století. Formování politické vědy v Československu během roku 1990 totiž proběhlo v prostředí, kde prakticky žádný (vystudovaný) politolog nebyl. Ostatně na tento stav již v 90. letech 20. století někteří autoři upozorňovali a vnímali jej negativně: „*Vážným záparem je, že nejsou odborně připravení pracovníci*“ (Škaloud, 1993: 9).

Personální otázkou vzniku české politologie ve svých studiích řeší autoři, kteří se vznikem politologie v českém prostředí zabývali (Mansfeldová, 2002: 73), (Holzer – Pšeja, 2002a: 229-231). První české politology, či spíše aktéry, jež stáli u institucionalizace politologie v českém prostředí, můžeme nalézt ve čtyřech, respektive pěti oblastech, které se však mohou vzájemně prolínat a tvořit průniky množin:

- 1) Odborníci příbuzných disciplín, kteří působili v akademickém a vědeckém prostředí bezprostředně před rokem 1989.
- 2) Akademičtí a vědečtí pracovníci, kteří se politickou vědou (v různých formách), respektive otázkami politiky, zabývali v období liberalizace komunistického režimu v 60. letech 20. století. Tito lidé před normalizací působili v oficiálních akademických a vědeckých institucích a po roce 1969 jim bylo v odborné činnosti zabráněno.
- 3) Lidé, kteří se před rokem 1989 otázkám politiky věnovali v prostředí disentu (bytové semináře, samizdat apod.).
- 4) Češi (emigranti), kteří politickou vědu vystudovali, nebo si ji osvojili, v (demokratickém) zahraničí a po roce 1989 se vrátili (alespoň částečně) do původní vlasti.
- 5) První studenti a absolventi magisterských a doktorských studijních oborů politologie, kteří se na formování pracovišť a oboru často podíleli. Tato skupina však zasáhla do dějin české politologie až v druhé polovině 90. let 20. století.

Ad 1)

Do první skupiny patří odborníci politologii příbuzných oborů, kteří se z mnoha důvodů ve své vědecké či pedagogické práci posunuli na pole politické vědy, a to již před rokem 1989, nebo v první polovině 90. let 20. století. V některých případech se vědci z této kategorie přeorientovali ze svého původního zaměření na politickou vědu zcela, jindy zůstali na pomezí a politickým otázkám se věnovali (věnují) prostřednictvím přesahů své původní disciplíny. Význam odborníků příbuzných vědních disciplín v procesu vzniku a formování české politologie (první generace českých politologů) je s těžejší, proto považují za vhodné věnovat se tomuto tématu detailněji.

Mezi obory, z nichž vzešli lidé stojící u zrodu české politologie, patří v první řadě historie, sociologie, právo a filozofie. Nelze opomenout ani pracovníky, kteří před rokem 1989, respektive 1968, působili na akademických pracovištích marxismu-leninismu. V zárodečné fázi české politologie se pouze vzácně uplatnili lidé s ekonomickým vzděláním.⁶⁰⁷ Pro zaměstnance politologických pracovišť, kteří se před rokem 1989 orientovali na politologii příbuzné vědy, byly příznačné rozdílné přístupy a různé stupně odbornosti v politologii, což se projevovalo v kolísající kvalitě výuky a vědecké práce, i na charakteru celého oboru. V roce 1993 hodnotil J. Škaloud* osazenstvo českých politologických pracovišť takto: „*Je to nesmírně pestrá paleta lidí, širokého a různorodého vzdělání, což sice může mít některé výhody, ale prakticky lze říct, že znalců politiky a politické vědy je mezi nimi skutečně málo. Politická věda je svým charakterem věda značně polyhistorická a zde naopak u mnohých převládá úzce specializované vzdělání, vzdálené společnosti nebo aspoň postrádající právě onu potřebnou šíři záběru*“ (Škaloud, 1993: 9).

Mezi významnými českými politology a lidmi, kteří stáli u zrodu a etablování českých politologických pracovišť nalezneme řadu pedagogů a vědců, jejichž původní specializací byla historie. Jako příklad jmenujme V. Dvořákovou*, P. Fialu*, V. Fialu*, J. Holzera*, B. Říčovou*, M. Strmisku*. U výše uvedených lidí lze považovat posun od historie (v několika případech v kombinaci s dalším oborem) k politické vědě za dokonaný, neboť jsou v současné době

⁶⁰⁷ Např. A. Lisa na Katedře politologie VŠE v Praze a několik zaměstnanců Katedry humanitních věd (respektive politologie) a evropských studií FF UP.

jednoznačně považováni za politology.⁶⁰⁸ Pro všechny jmenované je charakteristický fakt, že akademické hodnosti (doc. a prof.) získali v oboru politologie. Do stejné kategorie patřil i polyhistor J. Kunc*, který vystudoval románské jazyky, hodnost CSc. (kandidát věd) získal v oboru obecné dějiny, ovšem habilitační i jmenovací řízení absolvoval v oboru politologie. Odborníkem, který se pohybuje na pomezí historie a politologie, je P. Marek*, v jehož případě (a případech analogických) je označení politolog diskutabilní (absolvované studium i veškeré vědecké hodnosti v historických oborech).⁶⁰⁹

Cesta od historie k politické vědě vedla u jednotlivých vědců přes oblast zájmu, ve které hrály nezanedbatelnou roli fenomény, jimiž se zabývá politická věda. V případě lidí, kteří byli před rokem 1989 zaměstnáni v Orientálním ústavu ČSAV (V. Dvořáková*, V. Fiala*, J. Kunc*, B. Říchová*) byl zájem o politologii podmíněn studiem novodobých dějin, neboť Orientální ústav v 80. letech 20. století představoval pracoviště, které se více než lingvistikou, etnologií apod. zabývalo moderní historií.⁶¹⁰ V. Dvořáková* a J. Kunc*⁶¹¹ se na půdě Orientálního ústavu zabývali revolučními hnutími v Latinské Americe, což vedlo ke konfrontaci s politologickými tématy⁶¹² typu nedemokratické režimy a přechody k demokracii. Od přechodů k demokracii bylo velmi blízko k politickým aktérům, stranám apod.⁶¹³ Cesta V. Fialy* k politologii vedla přes dějiny národně-osvobozenického boje afrických portugalských kolonií (diplomová práce) a výzkum revolučních pro-

⁶⁰⁸ Sama B. Říchová* se však stále považuje více za historičku než za politoložku (rozhovor s doc. PhDr. Blankou Říchovou, CSc., 14. 3. 2006).

⁶⁰⁹ Blíže viz kapitola 4. 5. Kdo je v českém prostředí politolog?

⁶¹⁰ Rozhovor s doc. PhDr. Vlastimilem Fialou, CSc., 11. 9. 2006.

⁶¹¹ J. Kunc* je autorem studie věnované nejnovějším dějinám v Chile, jež lze považovat za politologickou: KUNC, Jiří (1985). Chilský stát a neozbrojená cesta revoluce. In: Problémy soudobého vývoje Latinské Ameriky. Praha: Oddělení Latinské Ameriky Orientálního ústavu ČSAV, s. 3-186.

⁶¹² Relevantní literaturu V. Dvořáková* a J. Kunc* získávali meziknihovními výpůjčkami ze západoberlínské knihovny – španělsky psané publikace nepodléhaly takové ideologické kontrole jako anglické texty. Další tituly přivážel J. Kunc* z Latinské Ameriky, kam vyjížděl jako průvodce CKM (rozhovor s prof. PhDr. Vladimírou Dvořákovou, CSc., 9. 2. 2006).

⁶¹³ Rozhovor s prof. PhDr. Vladimírou Dvořákovou, CSc., 9. 2. 2006.

cesů v Africe a afrických politických stran.⁶¹⁴ B. Říchová* se v Orientálním ústavu zabývala Súdánem v první polovině 20. století, přičemž předmětem jejího výzkumu byly i politické strany. V roce 1990 došlo v koncepci výzkumu v Orientálním ústavu ČSAV ke změně ve smyslu návratu k čisté orientalistice a část zaměstnanců, kteří se zabývali historickými, respektive politologickými tématy, byla převedena do Ústavu státu a práva ČSAV, kde F. Šamalík* zakládal Kabinet pro politické vědy.⁶¹⁵ Badatelé, kteří začali v kabinetu působit (V. Dvořáková*, J. Kunc* a B. Říchová*), se tak k politické vědě přiblížili ještě zřetelněji. Vzhledem k tomu, že v 90. letech 20. století se bývalí zaměstnanci Orientálního ústavu stali významnými postavami několika politologických pracovišť – V. Dvořáková* KPOL FMV VŠE, V. Fiala* KPES FF UP, J. Kunc* ÚPOL FF UK, B. Říchová* KPOL FMV VŠE a IPS FSV UK – lze tuto instituci považovat za jeden z nejdůležitějších personálních zdrojů české politologie.

Rovněž v případě P. Fialy* bylo zdrojem zájmu o politickou vědu (kromě zájmu o demokratickou politiku a politickou filozofii) studium témat na pomezí historie a politologie. P. Fiala* se jako student zabýval pod vedením prof. Jiřího Malíře formováním politických stran a moderní politické reprezentace v Rakousku-Uhersku, konkrétně na Moravě. Výzkum politických stran P. Fialu* vedl k využívání společenskovědních konceptů a metod, které v tehdejší české historii nebyly obvyklé, a studiu politologické literatury (např. práce S. Rokkana). Díky svému odbornému zájmu a „absolutoriu“ brněnské podzemní univerzity byl P. Fiala* počátkem 90. let 20. století poměrně dobře připraven na to, aby se mohl pokusit etablovat politologii jako samostatnou vědní disciplínu na MU v Brně.⁶¹⁶

Zájem o témata na pomezí moderní historie a politické vědy přivedl k politologii i M. Strmisku*. Kvůli zájmu o disciplínu absolvoval M. Strmiska* spolu s ostatními entuziasty letní kurz politologie, který se v Brně počátkem 90. let 20. století uskutečnil díky organizátorům tzv. podzemní univerzity, a v roce 1994 re-

⁶¹⁴ Rozhovor s doc. PhDr. Vlastimilem Fialou, CSc., 11. 9. 2006.

⁶¹⁵ Rozhovor s prof. PhDr. Vladimírou Dvořákovou, CSc., 9. 2. 2006.

⁶¹⁶ Rozhovor s prof. PhDr. Petrem Fialou, Ph.D., 2. 2. 2007.

flektoval nabídku P. Fialy* a přešel z Historického ústavu FF MU na Katedru politologie FF MU.⁶¹⁷

V případě J. Holzera* byla cesta od historie k politologii (kromě zájmu o obor) navíc ovlivněna charismatickou osobností V. Čermáka*, jehož přednášek na FF MU se J. Holzer* účastnil v akademickém roce 1990/1991. Díky vlivu V. Čermáka* se J. Holzer* přihlásil ke studiu politologie (nejdříve standardnímu a po třech semestrech doktorskému).⁶¹⁸

Na českých politologických pracovištích působí řada dalších absolventů studia historie, kteří se habilitovali v oboru politologie (např. B. Hnízdo*, R. Kučera* /IPS FSV UK/; J. Rataj* /KPOL FMV VŠE v Praze/; V. Doubek, J. Kocian, M. Vaněk /ÚPOL FF UK/). Přesah do politické vědy je patrný u některých historiků, kteří publikují práce, jež jsou považovány za politologické – patrně nejvýznamnějším zástupcem této skupiny je vedle již zmíněného P. Marka* prof. Jiří Malíř a prof. Jaroslav Střítecký (historik, sociolog a filozof). Historikem (vzděláním i akademickými hodnostmi) byl rovněž první vedoucí KPES FF UP v Olomouci F. Mezihorák*.

Několik českých politologů, kteří studovali po roce 1990, kombinovalo studium politologie s historií. Příkladem jmenujme S. Balíka*, V. Hlouška*, J. Lacha* a L. Valeše*.

Sociologie

Sociologové, respektive absolventi sociologie, tvoří v českém prostředí jednu z nejpočetnějších skupin „politologů“ (Říchová, 2000: 26). Skutečně řada významných českých politologů vzešla ze sociologického prostředí. Jedním z důvodů může být fakt, že zatímco studium politické vědy nebylo (až na výše zmíněné výjimky) v komunistickém Československu možné, sociologie byla do určité míry tolerována a zájemci o studium společenskovědních otázek (včetně politických) této skutečnosti mohli využít. Na rozdíl od bývalých historiků, nedošlo v případě sociologů prakticky v žádném případě k úplnému odklonu od sociologie k politické vědě, a to především vzhledem k metodě vědecké práce. Kvůli tomu, že „sociologie je nejvýznamnější vědeckou „soutupnicí“ politické vědy“ (Cabada, 2002a: 28), nedochází ani v případě sociologů, kteří jsou považováni za politology (a dosáhli akademických hodností doc. a

prof. v oboru politologie), k opuštění sociologického přístupu. Navíc se řada z nich profiluje v oboru sociologie politiky, který stojí na rozhraní mezi politologií a sociologií a zástupci obou disciplín byl uznán jako samostatná vědní disciplína (Müller, K.; 2002: 327).⁶¹⁹

Mezi významné postavy české politologie, jež absolvovaly studium sociologie, respektive vzešly ze sociologického prostředí, a mohou být označeny za sociology politiky, nebo politické sociology, patří L. Brokl*, Z. Mansfeldová*, M. Novák*, E. Pecka* (Cabada, 2002a: 28), M. Jodl a J. Musil (Říchová, 2000: 26).

K (částečnému) odklonu od sociologie k politologii, respektive k profilaci na politickou sociologii, došlo u českých vědců – sociologů, které je možné považovat zároveň za politology (akademické hodnosti v oboru politologie), hlavně z důvodů osobního zájmu a shody okolností. Pro ilustraci uvádím případy L. Brokla* a M. Nováka*.

L. Brokl*, který na FF UK vystudoval filozofii a historii (1961), se pod vlivem svých učitelů J. Klofáče a V. Tlustého rozhodl pro postgraduální studium sociologie a sociální psychologie.⁶²⁰ V druhé polovině 60. let 20. století L. Brokl* působil v prostředí, ve kterém se setkával s politicko-vědními tématy (Mlynářův tým, Oddělení pro politickou vědu Ústavu státu a práva ČSAV) a podílel se na budování pracoviště politické vědy v Sociologickém ústavu ČSAV.⁶²¹ Po roce 1989 navázal L. Brokl* na svou činnost a profilaci z 60. let 20. století, stál u vzniku Oddělení sociologie politiky Sociologického ústavu ČSAV, podílel se na obnovování politické vědy v českém prostředí a předmětem jeho badatelského zájmu byla především politologická (politologicko-sociologická) témata.

M. Novák* absolvoval studium sociologie na FF UK v roce 1977 a po odchodu do emigrace pokračoval v postgraduálním studiu sociologie ve Švýcarsku (Ženeva, Lausanne), kde se specializoval na politickou sociologii. Po pádu komunistického režimu byl osloven s nabídkou přednášet na FSV UK. Při výběru pracoviště M. Novák* upřednostnil katedru politologie, neboť politologové na rozdíl od

⁶¹⁹ Blíže k politické sociologii viz např. (Pecka, 1995), (Říchová, 2000: 24-26), (Müller, K.; 2002: 324-339).

⁶²⁰ Rozhovor s prof. PhDr. Lubomírem Brokem, 2. 11. 2006.

⁶²¹ Životopis L. Brokla dostupný na:

http://fhs.uhk.cz/politologie/texty/brokl1/cv_brokl.doc, 5. 3. 2007.

⁶¹⁷ Rozhovor s prof. PhDr. Petrem Fialou, Ph.D., 2. 2. 2007.

⁶¹⁸ Rozhovor s doc. PhDr. Janem Holzerem, Ph.D., 21. 2. 2005.

sociologů na FSV prakticky vůbec nebyli.⁶²² Souvztažnost politologie a sociologie je patrná i v průniku obou oborů v případě některých příslušníků mladé generace českých politologů – na pomezí politologie a sociologie se pohybuje např. T. Lebeda*, L. Linek a M. Skovajsa.

Pro české politology, kteří vzešli ze sociologického prostředí, je typická preference empiricko-analytického přístupu, důraz na (sociologický) výzkum a interpretaci dat.

Právo

Podíl právníků na formování české politologie byl zejména v první polovině 90. let 20. století značný. B. Řichová* (2000: 26) považuje absolventy právnických fakult v kontextu formování české politologie v první polovině 90. let 20. století za „nejpočetnější skupinu politologů“. Řada právníků, zabývajících se ústavním právem, právními dějinami, veřejnou správou a dalšími podobory právní vědy, jež mají díky předmětu svého studia blízko k politologii, se politické vědě více či méně věnovala. Styčné plochy obou oborů však nebyly ani v případě právníků jedinou podmínkou zájmu o politickou vědu – někteří se otázkami politiky (normativní a filozofický přístup) zabývali díky značnému intelektuálnímu potenciálu a zájmu o společenskovední problematiku (jmenujme např. F. Šamalíka*).

Právo, jako politické vědě příbuzná disciplína, představovalo významný personální zdroj české politologie hlavně v první polovině 90. let 20. století. Právníky – aktéry institucionalizace české politologie v roce 1990 nalezneme ve dvou hlavních vznikajících politologických centrech v Brně a Praze. V Brně stáli (výhradně) právníci u zrodu Mezinárodního politologického ústavu a vzděláním a profesí právník V. Čermák*⁶²³ byl jeden ze zakladatelů a první vedoucí Katedry politologie FF MU. Počátkem 90. let 20.

⁶²² Rozhovor s prof. PhDr. Miroslavem Novákem, Ph.D., 20. 3. 2007.

⁶²³ V. Čermák* je příkladem renesanční osobnosti české politologie – vzděláním a profesí právník se v rámci politické vědy zaměřil na normativní otázky, respektive politickou a sociální filozofii. Akademické hodnosti docent dosáhl v oboru politologie a profesorem byl jmenován v oboru sociální filozofie. Mezi odborníky politologii příbuzných disciplín není podobná cesta k politické vědě výjimkou. Zmíňme L. Brokla*, jenž vystudoval filozofii a historii, aspiranturu si zvolil v oboru sociologie a akademických hodností doc. a prof. dosáhl v oboru politologie.

století vzniklo politologické pracoviště (Katedra ústavního práva a politologie) i na Právnické fakultě MU, kde politologické předměty přednášeli (a dosud přednášejí) pedagogové s právnickým vzděláním, kteří zároveň publikovali (a publikují) politologické texty (mj. J. Filip, J. Kroupa a V. Šimíček*).

V Praze je s právem spojena revitalizace ČSPV a vznik prvního politologického pracoviště v rámci ČSAV. U renesance ČSPV, stejně jako u zrodu Kabinetu pro politické vědy při Ústavu státu a práva ČSAV, stál právník F. Šamalík* spolu s několika dalšími právníky se zájmem o politickou vědu (např. L. Křížkovský, Z. Mlynář*). Podobně jako v Brně nalezneme i v Praze politologii v prostředí právnické fakulty (UK), kde se politické vědě věnovali (a věnují) mj. A. Gerloch, P. Pithart* nebo J. Reschovou. Právnické vzdělání má i dvojice autorů řady publikací charakteru učebnic (úvodů) do politologie K. Adamová* a L. Křížkovský, kteří se otázkami politické vědy zabývali již před rokem 1989 a některé politologické publikace měli podle slov K. Adamové* (2006) rozpracované již před tímto datem.⁶²⁴

Vazba české politologie na právnické prostředí se zvláště v 90. letech 20. století projevovala mj. ve složení komisí pro udělování akademických a vědeckých hodností v oboru politologie, jejichž členy byli často akademičtí hodnostáři z právnických fakult.⁶²⁵

Ačkoliv se právníci na etablování politologie v českém prostředí v první polovině 90. let 20. století významně podíleli, vliv práva na českou politologii v průběhu 90. let 20. století postupně slábl a formující se česká politologická obec se s právnickým pojetím politologie postupně rozcházela. Normativní ethos, který byl charakteristický pro MPÚ, se postupně vyčerpával. Kabinet pro politické vědy v Praze v roce 1992 zanikl. F. Šamalíka* vystřídal v pozici předsedy ČSPV politolog J. Škaloud*. Pro významné představitele politologického směru mezi právníky byl navíc typický normativní a filozofický styl (F. Šamalík*, P. Pithart*), který přestal do konceptu politologie jako samostatné (empirické) vědní disciplíny zapadat. Podle K. Adamové* (2006) se v průběhu 90. let 20. století projevovala v českém prostředí nechuť a určitý odpor k pojetí poli-

⁶²⁴ Rozhovor s prof. JUDr. PhDr. Karolinou Adamovou, CSc., 6. 11. 2006.

⁶²⁵ Rozhovor s doc. PhDr. Ladislavem Cabadou, Ph.D., 27. 7. 2005.

tologie, jež bylo reprezentováno právníky (státověda, historie, u některých filozofie).⁶²⁶

Právníci se postupně z české politologie vytráceli (jestliže za výchozí stav považujeme jejich silné zastoupení počátkem 90. let 20. století). Dnes (2009) působí právníci spojovaní s politologií téměř výhradně na právnických fakultách, kde obor existuje do jisté míry autonomně (výjimku tvoří Katedra ústavního práva a politologie Právnické fakulty MU, jejíž členové, zejména V. Šimíček*, aktivně spolupracují s Katedrou politologie FSS MU a MPÚ). I v současné době však působí na renomovaných politologických pracovištích lidé s právnickým vzděláním (J. Reschová na KPOL FMV VŠE), nebo vědci, kteří kombinují politologické vzdělání se studiem práv (např. L. Kopeček*, M. Mareš*).

Filozofie

V rámci ontologicko-normativního přístupu k politické vědě se v českém prostředí uplatňují vědci, kteří absolvovali studium filozofie, respektive získali vědecké a akademické hodnosti ve filozofických oborech. Mezi nejvýznamnější reprezentanty politické filozofie v českém prostředí patří P. Barša*, který vystudoval filozofii (v kombinaci s politickou ekonomikou) a akademické hodnosti doc. a prof. získal v oboru politologie. Politické filozofii se věnuje rovněž současný ředitel ÚPOL FF UK M. Znoj*, který vystudoval filozofii (v kombinaci se sociologií) a habilitoval se v oboru dějiny filozofie. V oboru sociální filozofie byl jmenován profesorem V. Čermák*, který působil na Katedře politologie FF/FSS MU.

Z dalších odborníků (politologů) působících na politologických pracovištích, jejichž odborné zaměření je alespoň částečně spojeno s filozofií, jmenujme absolventy studia filozofie – např. M. Hrubce (ÚPOL FF UK), J. P. Kučeru a R. Kučeru*⁶²⁷ (IPS FSV UK). Vědeckou hodnost Ph.D. v oboru filozofie získali A. Havlíček* (Katedra politologie a filozofie FF UJEP), který se v oboru filozofie i habilitoval, a P. Šaradín* (KPOL FF UP).

Vědní obor filozofie se jako personální zdroj české politologie uplatňoval ve srovnání s ostatními politické vědě příbuznými disciplínami méně výrazně. Lidé zaměření na filozofii na českých politologických pracovištích (zejména na IPS FSV a ÚPOL

FF UK) sice působili a působí, ovšem většina z nich může být považována za politology pouze stěží. „Filozofové“ se tak na etablování politologie jako samostatné akademické disciplíny podíleli ve srovnání s historiky, sociology a právníky minimálně. Svou roli hraje i fakt, že pokud se odborník s filozofickým vzděláním zaměřil na politologii, pak většinou pronikl pouze do jedné subdisciplíny politické vědy – do politické filozofie.

Marxismus-leninismus a vědecký komunismus

Zařazení marxismu-leninismu do kapitoly pojednávající o příbuzných vědách politologie je diskutabilní, ovšem z perspektivy vývoje oboru v českém prostředí legitimní. Ačkoliv marxismus-leninismus a vědecký komunismus (jako disciplína marxismu-leninismu) interpretovaly (spíše než studovaly) stejné jevy jako politická věda, prakticky tvořily její negaci. Vzhledem k tomu, že v českém prostředí představoval v období 1948-1989 vědecký komunismus „studium“ společnosti a mocenských vztahů, vyhodnotili někteří zaměstnanci marxistických pracovišť po listopadu 1989 politologii jako nejbližší obor. Právě pro tyto akademické pracovníky znamenalo opuštění marxisticko-leninských východisek a příklon k politické vědě změnu paradigmatu, jež jim umožnila setrvat v akademickém prostředí. Příklon bývalých vědeckých komunistů k politologii byl rovněž ovlivněn faktem, že politická věda byla společenskovědní disciplínou, která před rokem 1989 v českém prostředí neexistovala a v roce 1990 vznikla jako nový vědní obor; sociologie, filozofie, ekonomie byly na českých vysokých školách a výzkumných institucích pěstovány i před rokem 1989 a po přechodu k demokracii byly pouze očištěny od ideologické příměsi. Zatímco v případě uvedených oborů lze hovořit o kontinuitě vývoje disciplín, u vědeckého komunismu byla situace odlišná. Obor jako takový byl odsouzen k zániku – na druhé straně vznikl obor nový, který obsazoval na první pohled obdobnou společenskovědní niku. Příklon řady pracovníků marxisticko-leninských institucí k politické vědě se proto zdá být logickým krokem. Poněkud zjednodušeně tento vývoj vnímala veřejnost, která v první polovině 90. let 20. století často považovala politologii za následovnici vědeckého komunismu, což snižovalo kredit oboru.⁶²⁸

⁶²⁸ Ostatně s názorem, že politologie je obrozený vědecký komunismus či marxismus-leninismus, se můžeme setkat i dnes, a to i v akademickém prostředí.

⁶²⁶ Rozhovor s prof. JUDr. PhDr. Karolinou Adamovou, CSc., 6. 11. 2006.

⁶²⁷ R. Kučera* vystudoval filozofii v kombinaci s historií.

Počátkem 90. let 20. století se lidé vzešli z marxisticko-leninských pracovišť uplatňovali zejména na KPOL FMV VŠE v Praze a v omezené míře na KPES FF UP, jeden pracovník působil i na Katedře politologie FF MU.^{629,630} Příklon od marxismu-leninismu k politické vědě lze dokumentovat i na případě armádních politických pracovníků (tzv. politruků), kteří v roce 1990 v rámci „rekvalifikace“ absolvovali letní školu politologie pořádanou v Brně.⁶³¹

Bývalí zaměstnanci ústavů marxismu-leninismu, kteří našli po roce 1989 nová působiště na politologických pracovištích, se z části prosadili jako politologové – publikovali relevantní odborné texty a získávali akademické hodnosti v oboru politologie, nebo se nové situaci nepřizpůsobili a z kateder politologie v první polovině 90. let 20. století odcházeli. V zásadě platí, že mladí pracovníci, kteří před rokem 1989 působili na ústavech marxismu-leninismu krátce, nepublikovali žádné „zásadní“ ideologii poplatné texty a nezastávali vedoucí funkce, se stali platnými členy kateder politologie a brzy se etablovali jako politologové. Jestliže chtěli setrvat v akademickém prostředí, byla to prakticky jediná možná cesta. Na druhé straně lidé, jejichž dlouholetá akademická kariéra byla spojena s prostředím marxisticko-leninských pracovišť, po několika málo letech politologické instituce opouštěli.⁶³²

V prostředí české politologie se o backgroundu některých představitelů oboru mlčí, respektive jejich ideologická východiska jsou již zapomenuta. Důvody zamlžené minulosti jsou následující – jednak by bylo nedůstojné a zbytečné připomínat „hříchy mládí“ vědcům, kteří se zasloužili o rozvoj české politologie a jejich odborný přínos je nezpochybnitelný. Dalšími důvody jsou péče o

⁶²⁹ Blíže viz kapitoly pojednávající o jednotlivých politologických pracovištích.

⁶³⁰ Podíl bývalých vědeckých komunistů mezi politology byl v českém prostředí v porovnání s okolními postkomunistickými zeměmi velmi nízký – v Maďarsku byly „staré obory marxismu-leninismu na základě nařízení přejmenovány na „společenské vědy“; vědecký komunismus byl přejmenován na politické teorie. To znamená, že na několika desítkách kateder se jenom vyměnily jmenovky, přičemž značná část učitelů z dřívějších kateder neměla potřebnou kvalifikaci a znalosti“ (Szabó, 1995: 90). V Polsku bývalí pracovníci ústavů marxismu-leninismu tvořili velkou většinu všech pracovníků vznikajících politologických pracovišť (Krzysztof Kowalczyk 2006, pers. com.).

⁶³¹ Rozhovor s doc. PhDr. Janem Holzerem, Ph.D., 21. 2. 2005.

⁶³² Blíže viz zejména kapitola 3. 2. 6. Katedra politologie FMV VŠE (KPOL).

image oboru a vzájemná kolegialita, která v české politologické komunitě existuje.⁶³³ Výše uvedené důvody jsou rovněž příčinou, proč se informace o vzájemném vztahu mezi marxisticko-leninskými a politologickými pracovišti na personální rovině získávají velice nesnadno a jsou stěží ověřitelné.⁶³⁴ Oficiální životopisy politologů, kteří před rokem 1989 působili na ústavech marxismu-leninismu, tuto skutečnost neuvádějí a politickou příslušnost či preference (jsou-li nějaké) před a po roce 1989 politologové nezveřejňují.⁶³⁵

I v rámci české politologické komunity lze však pozorovat resentment vůči politologům, kteří jsou spojeni s ideologií nedemokratického režimu – výhrady proti působení bývalých zaměstnanců ústavů marxismu-leninismu v demokratickém akademickém prostředí mají politologové, kteří se před rokem 1989 pohybovali v prostředí disentu.

Ačkoliv je jistý podíl personální kontinuity české politologie po roce 1989 a vědeckého komunismu v letech 1970-1989 nezpochybnitelný, obor jako takový marxismem-leninismem ovlivněn nebyl. Bývalí pracovníci ústavů marxismu-leninismu přejali metody a východiska politické vědy západního stříhu a podíleli se na etablování ideologicky neutrální politické vědy v českém prostředí.

Ad 2)

Druhou kategorií lidí, kteří se po roce 1989 podíleli na etablování politologie v českém prostředí a tvořili první generaci českých politologů, představují odborníci příbuzných oborů, nebo lidé částečně vzdělaní v politické vědě (Vysoká škola politická a sociální), kteří se v období liberalizace československého komunistického režimu v 60. letech 20. století po odborné stránce věnovali problematice politiky z praktického i teoretického hlediska.

⁶³³ Kolegialita je směsí osobních a pracovních vztahů a samozřejmě i závislosti (členství ve vědeckých a oborových radách, komisích apod.).

⁶³⁴ Ještě složitější situace panuje v otázce spolupráce českých politologů s StB, která je v rámci české politologické komunity dosud živá. Během výzkumu jsme získali množství rozporuplných a stěží ověřitelných informací, což vedlo k rozhodnutí toto téma neotvírat. Výjimku tvoří případ dr. V. Chalupy, jenž je relevantně a důvěryhodně zdokumentován.

⁶³⁵ O. Černý prováděl v letech 2006-2007 dotazníkový průzkum, v rámci něhož zjišťoval stranickou příslušnost a politické preference českých politologů. Návržnost dotazníků byla minimální a reakce politologů nepříliš vstřícné (Ondřej Černý 2007, pers. com.).

Snahou první skupiny byla reforma československého politického systému, druhá skupina se snažila iniciovat vznik politologie, jež by byla kvalitativně odlišná od vědeckého komunismu. Společným jmenovatelem většiny politologů obsažených v této kategorii (Ad 2) jsou marxisticko-leninská východiska, která byla kvůli zájmu o politiku a liberálnímu prostředí postupně modifikována, až se v mnoha případech rozešla s oficiálními doktrínami. Pro odborné zaměření těchto lidí byl charakteristický posun od vědeckého komunismu směrem k politické vědě (respektive obohatili vědecký komunismus

o prvky skutečné politické vědy). Výsledkem tohoto vývoje bylo vyloučení příslušných vědců a pedagogů z akademického a vědeckého prostředí během tzv. normalizace.

Po nuceném odchodu z oficiálních institucí působili pedagogové a badatelé mimo akademické prostředí (často v dělnických profesích), přičemž si v několika případech udrželi určitý stupeň odbornosti až do listopadu 1989, kdy byli rehabilitováni a vrátili se na akademickou půdu, kde ve dvou případech stáli u zrodu nových politologických pracovišť (T. Syllaba* na FF UK a J. Škaloud* na VŠE). Podobný scénář návratu do akademického prostředí a výzkumných institucí lze pozorovat v případě některých členů tzv. Mlynářova týmu – např. L. Brokl* (od roku 1990 vedoucí Oddělení sociologie politiky Sociologického ústavu AV ČR), nebo F. Šamalík* (od roku 1990 vedoucí Kabinetu pro politické vědy Ústavu státu a práva ČSAV a předseda ČSPV). Podíl tzv. osmašedesátníků mezi zaměstnanci politologických pracovišť byl nejmarkantnější na FF UK, kde se pod vedením T. Syllaby* částečně obnovila katedra politologie, která na téže fakultě existovala již v druhé polovině 60. let 20. století. Rehabilitace akademických pracovníků ovlivnily i vznik Katedry politologie a evropských studií FF UP, kterou pod názvem Katedra humanitních věd a evropských studií založil a v letech 1990-1995 vedl F. Mezihorák*. F. Mezihorák* byl v roce 1969 z FF UP donucen odejít a do roku 1990 působil jako učitel na střední škole.⁶³⁶ V první polovině 90. let 20. století zahrnoval personál KPES FF UP několik dalších lidí s podobným osudem.

⁶³⁶ Životopis prof. PhDr. Františka Mezihoráka, CSc. dostupný na: <http://ksv.upol.cz/staff/mezihora.pdf>, 21. 3. 2007.

Postoj české veřejnosti, členů akademické obce i vznikající politologické komunity k tzv. osmašedesátníkům byl v první polovině 90. let 20. století veskrze pozitivní, neboť panovala atmosféra do velké míry adorující vývoj české/československé společnosti v 60. letech 20. století. V průběhu 90. let 20. století toto nadšení postupně opadlo a názory na výše uvedená politologická pracoviště se začaly různit – zatímco přístup J. Škalouda* nebudil žádné negativní reakce, forma politologie na FF UK byla v českém politologickém prostředí předmětem kritiky.

Rozdíly mezi politologickými pracovišti, kde tzv. osmašedesátníci působili, byly dány především tím, jakým způsobem se na katedrách rozvíjela vědecká a pedagogická činnost. Na ÚPOL FF UK (v 90. letech 20. století) a KPES FF UP (počátkem 90. let 20. století) se politologie jako věda prakticky nerozvíjela – pracoviště „žila z podstaty“ a akademičtí pracovníci svůj status odvozovali od morálního nároku na působení v akademickém prostředí. Na druhé straně v prostředí KPOL FMV VŠE byla jasně patrná snaha pracovat na kvalitativním rozvoji pracoviště i oboru politologie, což se projevovalo zejména vědeckou (publikační) aktivitou členů katedry (tento trend se týkal jak osmašedesátníků, tak předlistopadových zaměstnanců ústavu marxismu-leninismu, tak nových pracovníků).

Vědci a pedagogové, u kterých bylo možné v 60. letech 20. století pozorovat jistou spřízněnost s marxismem-leninismem a kteří z akademického a vědeckého prostředí museli v období normalizace odejít, se v období nucené pauzy od marxisticko-leninské ideologie (minimálně částečně) oprostili a po roce 1989 reprezentovali takové pojetí politologie, které odpovídalo jejich zájmu a preferovanému přístupu – L. Brokl* empiricko-analytickou vědu s důrazem na výzkum a analýzu dat, T. Syllaba* normativní vědu akcentující dějiny politických teorií a české politické myšlení, J. Škaloud* politologii jako samostatnou akademickou disciplínu se všemi hlavními podobory a tématy výzkumu.

Ad 3)

Do třetí kategorie patří lidé, kteří se k otázkám politiky a často k politické vědě jako takové dostali v prostředí disentu a po roce 1989 se aktivně zapojili do procesu formování politologických pracovišť a etablování politologie. Mezi disidenty se politologická témata šířila díky pořádání bytových seminářů, šíření politologické

literatury (především z podoboru politická filozofie) a samizdatovým edicím přejatých i původních textů. Zájem disentu se soustředil téměř výhradně na normativní segment politické vědy. Opozici proti nedemokratickému režimu zajímala především politická filozofie, teorie demokracie apod. V centru pozornosti tak stály fundamentální otázky organizace lidské společnosti podle liberálních, pluralitních a demokratických principů. Kromě klasických konceptů politické filozofie a teorií se pozornost disentu obracela i k demokratické tradici v českém politickém myšlení – především k T. G. Masarykovi. I když se bytové semináře v letech 1970-1989 postupně rozšířily téměř po celé České socialistické republice, centra zůstávala v Praze a Brně, kde měly semináře charakter podzemní univerzity s organizovanými cykly přednášek, které prezentovali zahraniční lektori, především z Velké Británie.

Po přechodu k demokracii v roce 1989 se lidé z prostředí disentu, kteří měli zájem o politické otázky (v rámci diskurzu politické filozofie), účastnili procesu zakládání politologických pracovišť, i když v poměrně skromné míře. Limitujícími faktory bylo zejména vysokoškolské vzdělání, které bylo nutnou podmínkou působení na vysoké škole a ochota pedagogicky působit (řada disidentů směřovala spíše k praktické politice, než k jejímu teoretickému studiu). V českém prostředí stál disent u zrodu Katedry politologie na FSV UK, neboť první vedoucí katedry R. Kučera*, sám organizátor pražských bytových seminářů, vybíral osazenstvo katedry primárně mezi disidenty, které osobně znal a nepochyboval o jejich morálním kreditu.⁶³⁷ Mezi členy Katedry politologie IPS FSV UK, jejichž zájem o politickou vědu (politickou filozofii) se formoval v prostředí disentu, patří kromě R. Kučery* B. Doležal*, A. Havlíček*, A. Hromádková a J. P. Kučera.⁶³⁸

Kromě bývalých disidentů, kteří na (pražských) politologických pracovištích působili čistě jako akademičtí pracovníci, přednášeli v několika případech na katedrách i politikové, kteří se před rokem 1989 pohybovali v prostředí disentu. Tento jev souvisel s tendencí ztotožňovat politologii s politikou, jež byla na některých politologických pracovištích zvláště v první polovině 90. let 20. století patrná. Přednášky politiků, kteří většinou neměli žádnou teoretickou průpravu, vykazovaly charakter zpravodajství z česko-

⁶³⁷ Rozhovor s doc. PhDr. Rudolfem Kučerou, CSc., 13. 1. 2005.

⁶³⁸ Rozhovor s doc. PhDr. Rudolfem Kučerou, CSc., 13. 1. 2005.

slovenské/české politické scény. Z politiků „politologů“ působili na IPS FSV UK F. Gál a M. Palouš⁶³⁹ a na KPOL FMV VŠE P. Rychetský. Role politologa teoretika a politika praktika se proluly v případě disidenta P. Pitharta*, který přednášel (přednáší) politologii na Právnické fakultě UK v Praze.

Účastníci bytových seminářů s politologickou (politicko-filozofickou) tematikou se podíleli rovněž na vzniku Katedry politologie FF MU v Brně. Jedním ze zakladatelů katedry byl frekventant brněnské podzemní univerzity P. Fiala* a později na katedru nastoupil další účastník bytových seminářů P. Barša*.

Zatímco pojetí politologie na FSV UK zůstalo věrné tradici disentu a primárně se soustředilo na politické myšlení, teorii demokracie a v praxi de facto představovalo (a bylo tak i koncipováno) výchovu k demokracii a jejím hodnotám a propagaci ideálu demokracie. Brněnská katedra, i když její zakladatelé V. Čermák* a P. Fiala* zastávali uvedené hodnoty stejně vášnivě, neredukovala politickou vědu pouze na normativní segment. Důvodem byla snaha pěstovat politologii v její plné formě podle zahraničního vzoru (inspirace německým prostředím) a fakt, že instituci chápající politologii jako výchovu k demokracii a kultivaci politického prostředí představoval v Brně MPÚ.

Politologie na FSV UK se v první polovině 90. let 20. století nerozvíjela jako samostatná a komplexní akademická disciplína (jak tomu bylo napří na VŠE v Praze nebo FF MU v Brně). Lidé z prostředí disentu působící na pracovišti byli silné individuality, které se nehodlaly nechat omezovat institucionizací oboru.⁶⁴⁰ Smysl své práce spatřovali v přednášení toho, co považovali za správné vzhledem k rozvoji demokracie, v diskusích a publikování víceméně esejistických textů. Bývalí disidenti nehodlali přistoupit na způsob práce, který si vyžadoval rozvíjející se obor a nesl s sebou pozitivní i negativní aspekty. Pod rozlišovací schopností bývalých disidentů tak zůstala organizační činnost spojená se studiem (např. sestavování komplexního a vnitřně vyváženého studijního plánu

⁶³⁹ Rozhovor s doc. PhDr. Ladislavem Cabadou, Ph.D., 27. 7. 2005.

⁶⁴⁰ Rozdíl mezi katedrami politologie na FSV UK a FMV VŠE byl ve zkratce takový, že zatímco J. Škaloud* svým zaměstnancům určil co mají učit, a to na základě toho, aby politologie na VŠE obsáhla co největší množství podoborů, R. Kučera* si na FSV své zaměstnance neomezoval a poskytl jim prostor k tomu, aby přednášeli to, co sami považují za zásadní a pro studenty důležité.

politologie), honba za akademickými a vědeckými hodnotami nebo publikování textů splňujících kritéria odborných (vědeckých) prací. Bývalí disidenti tak nepochybně přispěli k rozvoji osobností studentů a kultivaci akademického prostředí i veřejné sféry, ovšem institucionalizace politologie a její rozvoj jako vědeckého oboru stál většinou stranou jejich zájmu a aktivit.

Přístup ke studiu a interpretaci politiky byl na FSV UK založen na normativním segmentu, který reprezentovali bývalí disidenti, jež si politickou filozofii osvojili v rámci bytových seminářů či samostudiem. Empiricko-analytický aspekt politické vědy považovali bývalí disidenti za méně důležitý, právě vzhledem k jimi preferované funkci politické vědy. V druhé polovině 90. let 20. století se však začal empirický segment prosazovat a normativní pojetí se zdálo být alespoň částečně vyčerpané. Dlouhotrvající tenze mezi reprezentanty normativního a empirického přístupu vyvrcholila počátkem 21. století, kdy se na FSV empirický přístup částečně prosadil. Do té doby byl však charakter politologie na FSV UK výrazně ovlivňován pojetím, jehož kořeny tkví hluboko v prostředí disentu 70. a 80. let 20. století. V prostředí české politologie se jedná o ojedinělý jev.

Ad 4)

Do čtvrté skupiny patří lidé, kteří v průběhu druhé poloviny 20. století opustili Československo a v demokratickém zahraničí vystudovali politickou vědu, respektive si politickou vědu na odborné úrovni osvojili (přednášeli politologii na zahraničních vysokých školách, prováděli výzkum v oboru spadajícího do politické vědy, nebo se pohybovali na rozhraní politické vědy a příbuzné disciplíny). Jak již bylo uvedeno, narážel počátkem 90. let 20. století proces formování politologických pracovišť a sestavování studijních plánů politologie na nedostatek odborníků, které by bylo možné považovat za politology. Řada politologických pracovišť proto přivítala možnost působení Čechů, kteří měli praktické zkušenosti s politickou vědou ze zahraničních univerzit. Jak uvádějí L. Cabada* a M. Kubát*: „*V těchto nelehkých začátcích znamenali pro (politologická) pracoviště výrazný přínos politologové, kteří své politologické zaměření budovali v emigraci a kteří se po listopadu 1989 mohli vrátit do Československa*“ (Cabada – Kubát, 2002: 15). V první polovině 90. let 20. století působili ve všech politologických

centrech emigranti, kteří přednášeli dlouhodobě, sezónně, nebo prezentovali pouze jednotlivé přednášky. Pohnutá doba bezprostředně po pádu komunistického režimu motivovala vědce a pedagogy, kteří strávili část svého života v zahraničí, aby se částečně nebo úplně vrátili do Československa a svými zkušenostmi pomohli obnovovat vysoké školství, budovat nové obory (politologie) a aktivně tak přispěli k demokratickým změnám společnosti. V případě lidí, kteří byli mladší a v emigraci nestrávili podstatnou část života, se k výše uvedeným pohnutkám přidala možnost využít komparativní výhodu (vzdělání a/nebo zkušenosti) a vybudovat akademickou kariéru v českém prostředí (např. B. Hnízdo* a M. Novák*).

Silné zastoupení předlistopadových emigrantů mezi zaměstnanci vykazoval v první polovině 90. let 20. století IPS FSV UK. Na institutu působil M. Novák* (Švýcarsko), dr. I. Müller, prof. C. Mayerová, prof. R. Jung, prof. J. Liška (všichni USA). M. Novák* a C. Mayerová doplňovali skladbu předmětů IPS o empiricko-analytický segment politické vědy. Rovněž na ostatních pražských pracovištích zprostředkovávajících výuku politologie působili emigranti – na ÚPOL FF UK B. Hnízdo* (Velká Británie) a prof. O. Pick (Německo), na KPOL FMV VŠE přednášel prof. A. Müller (Německo). Výše jmenovaní se na příslušných vysokých školách podíleli na výuce kurzů charakteru úvod do politologie (B. Hnízdo*, I. Müller), politické geografie (B. Hnízdo*) a mezinárodních vztahů (O. Pick).

V Brně vznikl z iniciativy předlistopadových emigrantů (a několika jejich spolužáků z právnické fakulty) a díky jejich finanční podpoře MPÚ, jehož činnost (publikace, přednášky apod.) měla vést k propagování demokracie a výchově k demokratickým zásadám. Na vzniku MPÚ se podíleli emigranti vlny emigrace reagující na únorové události roku 1948 – prof. M. Povolný (USA), dr. V. Chalupa (USA) a prof. I. Gaďourek (Nizozemí). Výše uvedení plus další emigranti napojení na MPÚ (např. prof. J. Nehněvajsa a prof. J. Hajda z USA) rovněž vedli politologicky orientované kurzy na Právnické fakultě MU a přednášeli pro zainteresovanou veřejnost.

Prof. J. Nehněvajsa a prof. M. Povolný se kromě MPÚ zasloužili o vznik Katedry humanitních věd a evropských studií (pozdější KPES) na FF UP, kde se podíleli na přípravě studijních

plánů a příležitostně přednášeli.⁶⁴¹ Na KHVES na FF UP v Olomouci krátkodobě přednášeli i další čeští akademici, jež před rokem 1989 působili na zahraničních univerzitách – např. prof. J. Krejčí (Velká Británie), prof. Z. Suda, prof. O. Ulč a prof. J. Hanák (všichni USA). V roce 1995 KHVES vedl J. Bradley – Čech, který v roce 1949 emigroval do Velké Británie a v druhé polovině 20. století působil na západoevropských univerzitách.

Pouze čeští vědci a pedagogové, kteří se do českého akademického prostředí začleňovali po (částečném) návratu z emigrace, kde vystudovali politologii, získali v oboru politologie vědeckou hodnost, nebo byla s politologií spojena jejich vědecká činnost, mohou být v českém prostředí počátkem 90. let 20. století považováni za politiky v pravém slova smyslu. Role emigrantů v počátcích české politologie není zanedbatelná – často pouze oni měli o politické vědě konkrétní znalosti a přehled. Rozvoji politologie pomáhali díky svým kurzům,⁶⁴² které byly součástí studijních plánů politologie. Dále nelze opomenout finanční pomoc ze zahraničí, které se dostávalo hlavně brněnské politologii prostřednictvím MPÚ. Na druhou stranu vliv emigrantů na etablování české politologie není možné přeceňovat. S výjimkou FSV UK a MPÚ působili na českých politologických pracovištích emigrantů malé množství a navíc často krátkodobě.

Většina ze zahraničních vědců s českými kořeny, kteří v 90. letech 20. století působili na českých politologických institucích, odešla z Československa v první vlně emigrace koncem 40. let 20. století. Šlo o vědce a pedagogy v pokročilém věku, většinou emeritní profesory univerzit v USA a západní Evropě, kteří své působení na českých politologických pracovištích chápali jako nezištnou službu své vlasti a pomoc při rozvoji demokracie a svobodného akademického prostředí. Zástupci první generace emigrantů (odchod z republiky těsně po roce 1948) se do České republiky, respektive Československa, většinou nevrátili po roce 1989 natrvalo, ale působili zde sezónně. Lidé, kteří do emigrace odcházeli v 70. a 80. letech 20. století, pokud měli o působení v českém prostředí vůbec

⁶⁴¹ Rozhovor s doc. PhDr. Vlastimilem Fialou, CSc., 11. 9. 2006.

⁶⁴² Někteří z prvních absolventů studia politologie na FSV UK uvádějí, že přednášky M. Nováka* a B. Hnízda* představovaly jediné skutečné politologické kurzy, které za celé studium absolvovali (rozhovory s anonymními zdroji).

zájem, často využili možnosti vybudovat akademickou kariéru v původní vlasti a do Československa se vrátili natrvalo. Do poloviny 90. let 20. století většina bývalých emigrantů z první vlny emigrace činnost na českých vysokých školách i ostatních institucích (MPÚ) ukončila. Na akademických pracovištích zůstali mladší politologové s emigrantskou minulostí (druhá vlna).

Ačkoliv řada emigrantů přivázela na česká akademická politologická pracoviště sylaby politologických kurzů a studijní plány politologie ze svých domovských univerzit, byly tyto materiály prakticky neupotřebitelné. Vedoucí kateder museli obor na jednotlivých vysokých školách budovat s lidmi, kteří byli k dispozici a akceptovat jejich výukové a badatelské preference. Inspirace zahraničím, třeba i přímo zprostředkovaná emigranty, byla tudíž omezená reálnými podmínkami 90. let 20. století.

Podle B. Říchové*, která působila na dvou politologických pracovištích spolu s lidmi, jež přišli z ciziny, emigranti přišli s některými zajímavými myšlenkami, ale dlouhodobě obor neovlivnili.⁶⁴³ Podobné tvrzení platí i pro MPÚ první poloviny 90. let 20. století. Zakladatelé MPÚ ze zahraničních univerzit vytvořili významnou instituci, jež se stala důležitým publikačním a přednáškovým centrem, ale obor jako takový se v Brně tvořil mimo MPÚ – na Katedře politologie FF MU.

Ad 5)

Do páté kategorie patří studenti magisterských a doktorských studijních oborů politologie, kteří se po absolutoriu začleňovali do politologických institucí. Lidé zařazení do této kategorie sice nestáli u zrodu české politologie na počátku 90. let 20. století, ale řada z nich významně ovlivnila vývoj české politologie v druhé polovině 90. let 20. století a dnes jsou přes relativní mládí výraznými postavami české politologie druhé generace. Razantní nástup prvních absolventů studia politologie zmiňují dva účastníci tohoto děje L. Cabada* a M. Kubát*: první generace studentů politologie „se záhy po ukončení studia – mnohdy již v jeho průběhu – přihlásila o svůj podíl na formování politické vědy v České republice a následně se zapojila do práce politologických pracovišť. Vznikaly paradoxní situace, kdy např. absolvent ihned po završení

⁶⁴³ Rozhovor s doc. PhDr. Blankou Říchovou, CSc., 13. 1. 2005.

studia zahájil výuku pro své „zpozdilé“ spolužáky, případně zasedl v různých komisích, před než tito předstupovali“ (Cabada – Kubát, 2002: 16).

Mezi absolventy magisterského studia politologie, kteří na přelomu tisíciletí získali vědeckou hodnost Ph.D. a stali se aktivními členy politologické komunity (výuka, výzkum, publikace), můžeme začlenit řadu osobností vzešlých z brněnského, pražského (FSV a FF) a olomouckého prostředí. Mezi významné zástupce této kategorie patří L. Cabada* (nar. 1973), který absolvoval magisterské a doktorské studium politologie na FSV UK a v roce 2000 zformoval politologické pracoviště na Fakultě humanitních studií, respektive Fakultě filozofické, ZČU v Plzni, jež v letech 2000-2005 vedl. Studium politologie a mezinárodních vztahů na FSV UK a doktorské studium na FF UP absolvovala Šárka Cabadová Waisová* (nar. 1978), která od roku 2005 vede Katedru politologie a mezinárodních vztahů FF ZČU v Plzni. Všechny stupně studia politologie absolvoval na FSS MU S. Balík* (nar. 1978), který je od roku 2008 vedoucím Katedry politologie FSS MU, nebo B. Dančák* (nar. 1973), jenž byl v letech 2004 až 2009 ředitelem MPÚ v Brně. Dále uvedme V. Hlouška* (nar. 1977), který absolvent magisterské a doktorské studium politologie na FSS MU a v současné době (2009) je docentem politologie na Katedře mezinárodních vztahů a evropských studií FSS MU a šéfredaktorem Politologického časopisu. Obdobné záznamy o studiu obsahuje i životopis M. Mareše* (nar. 1974), který je docentem na Katedře politologie FSS MU. Na FF UP absolvoval magisterské i doktorské studium současný vedoucí (2009) Katedry politologie FHS UHK J. Outlý* (nar. 1976). Mezi dalšími významnými politiky generace 70. let 20. století, kteří dnes patří mezi uznávané odborníky, jmenujme např. M. Kubáta*, T. Lebedu*, L. Kopečka*, P. Pšeu*, P. Šaradína* (narozen 1969) a L. Valeše*.

4. 5. Kdo je v českém prostředí politolog?

Odborné zázemí lidí, kteří stáli o zrodu české politologie na počátku 90. let 20. století, bylo různorodé (viz předcházející kapitola). Rovněž se výrazně lišily schopnosti lidí, kteří sami sebe označovali za politiky, vědecky pracovat (výzkum, publikace).

Rozvoj politologie narážel na mnohé komplikace, z nichž byl formující se politologickou komunitou obzvláště citlivě vnímán stav, kdy se za politologa označoval každý, kdo se vyjádřil k politice, politikovi apod. Situace přispívala k tomu, že veřejnost, ale i reprezentanti v českém prostředí dlouhodobě etablovaných (společenských) věd, nepovažovali politologii za vědní disciplínu. Docházelo ke ztotožňování politologie a publicistiky, respektive politologa a politického komentátora. Předmět zájmu a funkce politologie nebyly v první polovině 90. let 20. století ve společnosti všeobecně známé, což politikům samozřejmě neuniklo: „*Domníváme se (a potvrzuje to naše zkušenost), že mnohaletá absence studia a svobodného rozvoje politické vědy vedla k tomu, že nejenom pro mnoho občanů, ale i řadu studentů naší školy (VŠE), je obtížné si představit, co se pod tímto vědním oborem skrývá*“ (Prorok – Lisa, 1994: 59).

Zmínku o nejednoznačnosti termínu politolog nalezneme v mnoha materiálech publikovaných renomovanými politiky (jejichž stavovská příslušnost je nezpochybnitelná) v průběhu celého procesu etablování politologie v českém prostředí – mnozí tento problém zmínili i během rozhovorů. „*V naší vědě je u nás politikem kdekdo. Stačí, že se jím prohlásí. A tak najednou je politikem absolvent strojařiny, matematiky, někdy jen proto, že zastává významnou politickou funkci nebo prostě jen proto, že je za politologa považován. Budeme se muset nad tím hlouběji zamyslet*“ (Škaloud, 1993: 9). „*Pozici politické vědy činí obtížnou také to, že většina poznatků, které jsou publikovány v médiích, má spíše novinářský, apologetický nebo i subjektivně kritický charakter, a je považována velkou většinou veřejnosti za dostačující*“ (Škaloud, 2000: 7). „*Politologem se stává každý, kdo komentuje politické dění. Stírá se tak rozdíl mezi analýzou jevů a jejich – bohužel často stranicky (v tom nejjobecnějším smyslu, nikoli v úzkém pojetí politického stranictví) podbarveným – hodnocením*“ (Říchová, 2002: 11). „*V České republice je ovšem navíc nepřijemné to, že se v očích veřejnosti nedaří rozlišovat mezi politiky-vědci na jedné straně a politickými komentátory, poradci, či analytiky na straně druhé (...)*“ (Fiala, P.; 2005: 34-35). Podle V. Dvořákové* a J. Kuncce* (2006) byl po roce 1989 považován za politologa každý, kdo napsal politický komentář a podepsal se jako politolog – „*situace budila*

dojem, že v České republice žije 10 miliónů politologů.“⁶⁴⁴ M. Novák*, který se po listopadu 1989 vrátil do Čech z exilu ve švýcarské Ženevě uvedl, že zvláště v první polovině 90. let 20. století se o politice hodně psalo, někdy kultivovaným způsobem, ale s absolutní neznalostí věci.⁶⁴⁵

Na problém „samozvaných“ politologů bylo v 90. letech 20. století poukazováno i na půdě ČSPV. Za všechny uvádím následující konstatování: „*Nejsme spokojeni, ale nemáme vždy dost sil, že se za politology mnohdy vydávají někteří autoři proto, že cosi napsali o politice. Politologie není jen psaním o politice, je to složitá, pracně se rozvíjející a velmi namáhavá vědní disciplína, která si říká o slovo jak ve vědě tak v politice, doslova bojuje o své uznání jak v praxi, tak i ve vědě. Naše společnost chce mít svůj význam ne tím, že bude formálně každým uznávána a slovo politologie často vyslovené, ale také že bude skutečným přínosem pro ty, kteří politice věnují svůj život a svoje úsilí.*“⁶⁴⁶

Z pohledu politologie nežádoucí ztotožňování politických vědců a politických komentátorů od konce 90. let 20. století postupně sláblo a hranice mezi oběma oblastmi lidské činnosti počala vnímat i veřejnost. Přírozený vývoj reflektoval rozvoj politologie i kultivaci mediálních prostředí. Problémem však zůstávala činnost lidí, kteří působili v akademickém prostředí na politologických pracovištích, často dosáhli vědeckých hodností v oboru politologie, ovšem výstupy jejich činnosti neodpovídaly kritériím vědecké práce a měly formu komentářů, esejů a úvah. Politologická komunita (často ústy svých prominentních reprezentantů) rovněž jasně deklarovala, že všechny absolventy studijního oboru politologie nelze považovat za politology (ve smyslu profese), a to ani v případě získání vědecké hodnosti (Ph.D.). Výše uvedený stav komentuje J. Škaloud*: „*Mnoho lidí, kteří pracují na pracovištích pro politické vědy, přijímá tento způsob (politické komentátorství) výkladu jevů a tendencí v politice. Neodmítám takovou činnost, upozorňuji však, že toto není vědecká metoda, kterou hledáme, i když poznatky zde vyslovené mnozí považují za*

⁶⁴⁴ Rozhovor s prof. PhDr. Vladimírou Dvořákovou, CSc., 9. 2. 2006 a rozhovor s prof. PhDr. Jiřím Kuncem, CSc., 9. 2. 2006.

⁶⁴⁵ Rozhovor s prof. PhDr. Miroslavem Novákem, Ph.D., 20. 3. 2007.

⁶⁴⁶ Zpráva o činnosti České společnosti pro politické vědy za období od minulé valné hromady do r. 1997, s. 9.

uspokojivé. Politická věda však není vědou komentátorskou a komentáře založené jen na těch faktech, které onen komentátor má právě v daném okamžiku k dispozici, mohou mít a často mají hodnotu novinářskou, ne však ve stejné míře hodnotu vědeckou“ (Škaloud, 2000: 7). Podle P. Fialy* mohou mít novináři, političtí komentátoři, analytici a poradci politologické vzdělání, „*ale politiku vědecky nezkoumají a zabývají se jí z jiného hlediska“* (Fiala, P.; 2005: 34).⁶⁴⁷

Definovat parametry, které by měl vědec splňovat, aby mohl být v českém prostředí považován za politologa, je velice problematické. Nicméně po rozhovorech s předními českými politology (jejichž status je nezpochybnitelný) můžeme alespoň zmínit určitá kritéria, která reflektují specifika české politologie způsobená poměrně krátkou dobou vývoje oboru.

V českém prostředí, kde se první absolventi magisterského a doktorského studia politologie objevili až v druhé polovině 90. let 20. století a primární zdroj první generace českých politologů tvořili odborníci z příbuzných oborů, kteří jsou většinou dosud aktivní a jsou výhradními držiteli profesur v oboru politologie, nelze za kritérium statutu politologa považovat absolvování bakalářského nebo magisterského studia politologie. Z výše uvedeného důvodu rovněž nelze bazírovat na vědecké hodnosti Ph.D. v oboru politologie, neboť první generace politologů získala ekvivalentní hodnost CSc. v příbuzných disciplínách. Na druhé straně ani udělení titulu Ph.D. v oboru politologie nezaručuje, že se jeho držitel automaticky stává politologem-vědcem.

⁶⁴⁷ V současné době politické komentáře v médiích prezentují nejen analytici a komentátoři, ale i politologové, přičemž média tyto „škatulky“ respektují a explicitně uvádějí. Problematický aspekt, který sebou nesou vystoupení politologů v médiích, představuje krátký čas vstupů, a tím nutná zkratkovitost a zjednodušení. V praxi tak nebývá mezi analýzou politologa a komentářem novináře žádný rozdíl (často ze srovnání vychází novinář lépe, neboť se umí vyjádřit stručně a jasně). Vzhledem k tomu, že s vystoupením v médiích souhlasí pouze část oslovených politologů a na ty se pak novináři obracují notoricky, vytvořila se skupina tzv. mediálních politologů. Není výjimkou, že tito politologové jsou schopni vyjádřit se prakticky ke všemu a politologická komunita na ně často pohlíží s nedůvěrou. Při hodnocení tzv. mediálních politologů politologickou komunitou (ke kterému dochází) je však primárním kritériem badatelská činnost a odborné výstupy každého jedince.

Kritériem, které by teoreticky mělo zaručovat status politologa (zejména v případě tzv. první generace), by mělo být získání akademické hodnosti doc. nebo prof. v oboru politologie. Proti tomuto kritériu lze jen stěží něco namítat, neboť udělení zmíněných vědeckých hodností klade na adepta značné nároky ohledně jeho odborné a pedagogické činnosti.⁶⁴⁸

Jestliže odvozujeme status politologa od činnosti a ne od vzdělání, pak by politolog měl působit na některé z politologických institucí – katedry politologie a příbuzných disciplín na veřejných i soukromých vysokých školách a vědeckých pracovištích. Toto kritérium je akceptovatelné, neboť institut soukromého učence se v českých podmínkách zatím neprosadil a absolvent studia politologie, který je pracovně zařazen mimo akademické a vědecké prostředí se sice může zabývat politikou, ale ne z čistě odborně-teoretického hlediska (viz poznámka P. Fialy* výše). Samo působení na politologickém pracovišti však nezaručuje status politologa, neboť mnoho pracovníků politologických institucí (např. politologických pracovišť na FF a FSV UK nebo KPES FF UP) politologii nevystudovali, nedosáhli vědecké ani akademické hodnosti v oboru politologie a jejich odborný zájem se pohybuje v rámci příbuzného vědního oboru (především historie a filozofie), přičemž jsou patrně přesahy do politické vědy.⁶⁴⁹

Zásadním kritériem, podle kterého lze definovat politologa, je vědecká činnost a s ní nutně spojená publikační aktivita. Za politologa může být považován pouze ten, kdo pomocí „*vědeckého instrumentaria analyzuje politické struktury a procesy*“ (Fiala, P.; 2005: 31) (respektive oblasti vymezené na konferenci UNESCO v roce 1948 v Paříži⁶⁵⁰). Politolog tedy musí publikovat odborné

⁶⁴⁸ Určitým mementem překotného vývoje politologie v 90. letech 20. století, který doprovázela nejasná kritéria pro udělování akademických hodností, jsou pochybnosti o udělování docentur z politologie na FSV UK, které pod požadavkem anonymity zmínilo několik informátorů. Habilitační a jmenovací řízení v oboru politologie na ostatních fakultách a univerzitách (vysokých školách) nezpochybnil nikdo.

⁶⁴⁹ Diskuze o tom, zda odborníci příbuzných věd, kteří se k politologii explicitně nepřiklonili svou akademickou kvalifikací (doc. nebo prof. v oboru politologie), mohou být považováni za politology či ne, je prakticky identická s diskuzí o obsahu předmětu politické vědy viz (Řichová, 2000: 16-17).

⁶⁵⁰ Blíže viz např. (Cabada, 2002a: 31). Z oblasti zájmu politologů pro potřeby této práce vyjímáme mezinárodní vztahy, neboť tento obor dosáhl v českém

texty relevantním způsobem (monografie, sborníky, odborná periodika). Podmínkou je, že formu a obsah publikačních výstupů akceptuje (minimálně) česká politologická komunita.⁶⁵¹ Na základě tohoto kritéria lze odlišit politology od politických komentátorů a analytiků, po kterém česká politologická komunita volala od 90. let 20. století. Zároveň je však toto kritérium silným argumentem mladé generace politologů, kteří zpochybňují pozici některých zástupců první generace českých politologů, jež jsou sice držitelé doktorátů, docentur a profesur v oboru politologie, ale jejich odborná publikační činnost je, eufemisticky řečeno, velmi sporadická (důraz je na slově odborná, komentáře a eseje tito lidé publikují). V současné době (2009) jsou v České republice výstupy (publikace) vědecké činnosti základním kritériem při udělování vědeckých hodností (Ph.D.) a akademických hodností (doc. a prof.), což vede k další precizaci pojmu politolog.

Při úvahách o statu politologa bychom měli rovněž zohlednit, zda se akademický pracovník/vědec za politologa sám považuje. Kromě explicitního přihlášení se k politologické obci („já jsem politolog“) hrají roli i další faktory – účast na politologických konferencích, členství a aktivita v rámci ČSPV.⁶⁵² Subjektivní vnímání vlastní stavovské příslušnosti v některých případech

---

prostředí značného stupně nezávislosti na politologii, včetně vlastních institucí a studijních oborů.

⁶⁵¹ Problematickým aspektem tohoto požadavku je fakt, že v rámci české politologie neexistují jednoznačné parametry odborných výstupů, na základě kterých by se dala (s nejvyšší možnou mírou objektivit) posoudit kvalita vědeckého výstupu (rozhovor s prof. PhDr. Petrem Fialou, Ph.D., 2. 2. 2007).

⁶⁵² Příkladem, kdy je vlastní sebe prezentace stěžejním kritériem stavovské příslušnosti, je M. Znoj*. M. Znoj*, ačkoliv vedoucí politologického pracoviště, je vzděláním filozof, přičemž ve filozofických oborech získal i hodnost CSc. a docenturu. Zabývá se politickou filozofií, která je jednou ze subdisciplín politické vědy, ovšem může být interpretována i jako přesah filozofie do oblasti politické vědy. M. Znoj* by tak mohl být vnímán jako filozof zabývající se politickými teoriemi (v případě, že by se od politologie distancoval), i jako politolog (politický filozof). Vzhledem k tomu, že se M. Znoj* za politologa považuje (např. účast na kongresech českých politologů, konferencích apod.), je českou politologickou komunitou za politologa považován (rozhovor s doc. PhDr. Ladislavem Cabadou, Ph.D. 27. 7. 2005 a rozhovor s PhDr. Michalem Kubátem, Ph.D., 15. 3. 2007).

nekoresponduje s institucionálními parametry,⁶⁵³ proto by mělo být zohledňováno.⁶⁵⁴

Na základě syntézy výše uvedených kritérií je možné v českém prostředí identifikovat politologa podle pěti kritérií – první kritérium je zásadní (vyznačeno tučně), následující tři jsou doplňující (není možné je striktně uplatňovat bez toho, abychom upřeli status politologa některým významným postavám české politologie, o jejichž příslušnosti v české politologické komunitě málokdo pochybuje), páté kritérium je doplňující a má subjektivní charakter. U většiny českých politologů je v současné době (2009) splněno všech pět kritérií. Politolog je v českém prostředí ten, kdo (se)

- 1) věnuje vědecké činnosti a publikuje odborné politologické texty**
- 2) získal, nebo se snaží získat, v oboru politologie vědeckou hodnost (Ph.D.), nebo akademickou hodnost (doc., prof.)
- 3) vystudoval politologii, nebo příbuzný obor
- 4) působí na politologickém pracovišti
- 5) hlásí k politologické obci.

Specifikem českého prostředí, kde se politologie etablovala za absence vystudovaných politologů, je vysoký podíl odborníků z příbuzných oborů, kteří získali v oboru politologie až akademické hodnosti doc. a/nebo prof. Přirozený vývoj směřuje ke stavu, kdy budou na politologických pracovištích působit v drtivé většině politologové, kteří politologii vystudovali na bakalářském a magisterském stupni studia. Díky multiparadigmatickému charakteru politologie však budou odborníci vzešlí z příbuzných věd v politologické komunitě přítomni stále (což je nutné hodnotit pozitivně). Jestliže však nezískají v politologii vědeckou hodnost ani akademickou hodnost, nebudou vnímáni jako politologové, ale jako vědci, kteří studují prvky v průniku jejich disciplíny a politické

⁶⁵³ V českém prostředí existují vědci, kteří se habilitovali v oboru politologie, ovšem za politology se nepovažují (explicitně nedeclarovali svoji stavovskou příslušnost, neparticipují na aktivitách politologické komunity) – příkladem je Josef Kandert (etnolog, kulturní antropolog), Miroslav Vaněk (historik), nebo Miloš Mendel (orientalista).

⁶⁵⁴ Sebedeclarovaný status politologa musí být pochopitelně akceptován politologickou komunitou, a to na základě kritérií, kterým je věnována tato kapitola.

vědy.⁶⁵⁵ Postup času zároveň vymaže z kategorie „politolog“ lidi, jejichž status (a to včetně doktorátů a habilitací) je dán spíše úctou a respektem k otcům zakladatelům, než objektivními kvantifikovatelnými kritérii.

4. 6. Česká politologická komunita

Z hlediska vývoje české politologie je zajímavé analyzovat formování české politologické komunity,⁶⁵⁶ neboť tento termín se v současné době užívá (viz např. Holzer – Pšeja, 2007: 62) a komunita v praxi existuje. Z mnoha důvodů se však politologická komunita v českém prostředí vytvářela pomalu a podle řady přímých aktérů etablování české politologie dosáhla své funkční podoby nejdříve v roce 2000.

Institucionalizace politologie v českém prostředí proběhla ve své první fázi na počátku 90. let 20. století (v roce 1990) formou vzniku několika politologických pracovišť v Praze, Brně a Olomouci. Pracoviště vznikla nezávisle na sobě a prakticky mezi sebou nekomunikovala. Jestliže docházelo ke komunikaci mezi jednotlivými politologickými centry, pak pouze na základě soukromých kontaktů mezi jedinci. Důvodem jistého zapouzdření politologických pracovišť byla nedůvěra k ostatním institucím spojená se vzájemnými výhradami k formě pedagogických a vědeckých aktivit.

Počátkem 90. let 20. století spolu prakticky nekomunikovala politologická centra v jednotlivých městech, ale dokonce ani politologická pracoviště lokalizovaná v jednom městě – v Praze v roce 1990 vznikly tři katedry politologie (na FF a FSV UK a VŠE), ovšem komunikace mezi nimi byla minimální. Důvodem byly

⁶⁵⁵ Mezi mladou generací českých politologů je takové vnímání hranic politologie poměrně rozšířené.

⁶⁵⁶ Podle Všeobecné encyklopedie je komunita kolektivů vyznačující se těsnými vnitřními pouty a silnou soudržností danou vědomím sounáležitosti a společným cílem (Všeobecná encyklopedie, svazek 4.; 2002: 153). Vědeckou (politologická) komunitu můžeme chápat jako homogenní vnitřně provázané společenství lidí, které spojuje zájem o jeden vědní obor (vědci, pedagogové, studenti) a kteří spolu navzájem komunikují a mají povědomí o činnosti ostatních příslušníků komunity.

rozdíly mezi personálními zdroji kateder, což někteří reprezentanti pražské politologie vnímali emotivně.⁶⁵⁷ B. Říchová* uvádí, že v první polovině 90. let 20. století se díky absenci komunikace mezi politologickými pracovišti téměř nevědělo, kdo co dělá na „konkurenčních“ institucích (preferenze ve výzkumu a výuce apod.). Když B. Říchová* v roce 1995 přecházela z KPOL FMV VŠE na Katedru politologie IPS FSV UK, prakticky nevěděla, kam jde.⁶⁵⁸ Komunikační bariéra mezi pražskými politologickými pracovišti se podle V. Dvořákové* prolomila v okamžiku, kdy bylo nutné vypracovat oponentské posudky na disertační práce, sestavit komise pro obhajoby disertačních prací a habilitační a jmenovací řízení (přítomnost externistů v komisích udělujících vědecké a akademické hodnosti byla a je nutnost daná vysokoškolským zákonem).⁶⁵⁹

V první polovině 90. let 20. století prakticky neexistovala komunikace mezi Katedrou politologie na FF MU a ostatními politologickými pracovišti. P. Fiala* uvádí, že brněnská katedra sice vnímala rozvoj politologie na ostatních pracovištích, ale záměrně se separovala, neboť chtěla dělat vědeckou politologii nezatíženou minulostí, což na jiných pracovištích dlouho nebylo. Z perspektivy brněnské politologie se ostatní česká pracoviště vydala jinou cestou a brněnskému vývoji nestačila. Jestliže přece jen docházelo ke kontaktům, tak s IPS FSV UK, konkrétně s R. Kučerou*.⁶⁶⁰ Katedra politologie na FF MU v Brně v první polovině 90. let 20. století ve větší míře nerozvíjela spolupráci ani s MPÚ, což bylo dáno odlišným vnímáním obsahu a funkce politologie na obou institucích.

Vztah mezi Brnem a Prahou (především KPOL FMV VŠE) charakterizuje V. Dvořáková* jako nedůvěru,⁶⁶¹ způsobující špatnou komunikaci. Projevem izolovanosti obou institucí je fakt, že v letech 1993-1994 probíhala na obou pracovištích příprava politologických

periodik (v Brně Politologický časopis a v Praze na VŠE Politologická revue), aniž by se o „konkurenčním“ projektu na obou pracovištích vědělo.⁶⁶²

Politologické pracoviště na FF UP v Olomouci mělo kontakty s pražskými pracovišti díky osobním vztahům V. Fialy* na jeho bývalé spolupracovníky z Orientálního ústavu ČSAV – V. Dvořákovou*, J. Kuncu* a B. Říchovou* – což se projevovalo mimo jiné ve spolupráci na grantových projektech.⁶⁶³ Samé počátky politologického pracoviště na FF UP v Olomouci byly spojeny s představiteli MPÚ v Brně (prof. M. Povolný, prof. J. Nehněvajs), kteří aktivně přispěli ke vzniku pracoviště.

První pokusy o budování funkční komunity v prostředí české politologie jsou spojeny s nástupem J. Škalouda* do čela ČSPV v roce 1994. J. Škaloud* vytkl jako jeden z cílů činnosti ČSPV budování politologické komunity⁶⁶⁴ a snažil se do činnosti společnosti zainteresovat i politiky z jiných pracovišť než z KPOL FMV VŠE, Právnické fakulty UK a Kabinetu pro politické vědy při Ústavu státu a práva ČSAV,⁶⁶⁵ jak tomu bylo v první polovině 90. let 20. století.⁶⁶⁶ Ačkoliv vedení pražských politologických institucí (R. Kučera* na IPS FSV UK a T. Syllaba* na ÚPOL FF UK) vnímalo ČSPV jako organizaci, prostřednictvím které upevňuje KPOL FMV VŠE svůj vliv a ne jako nástroj budování české politologické komunity,⁶⁶⁷ postupem času se jednotlivci z jmenovaných institucí začali účastnit zasedání výboru společnosti jako hosté.⁶⁶⁸ I přes pozvolné „otevlování“ vztahů ČSPV s pražskými politologickými pracovišti nedošlo až do roku 1997 k žádnému výraznějšímu kontaktu s reprezentanty brněnské politologie, což předsednictvo ČSPV, s ohledem na dynamický rozvoj brněnského

⁶⁵⁷ Podle R. Kučery* byla politologie na VŠE v Praze poznamenána lidmi s komunistickou minulostí a jako taková ho nezajímala. Naopak určité kontakty R. Kučera* udržoval s ředitelem ÚPOL FF UK T. Syllabou* (rozhovor s doc. PhDr. Rudolfem Kučerou, CSc., 13. 1. 2005).

⁶⁵⁸ Rozhovor s doc. PhDr. Blankou Říchovou, CSc., 14. 3. 2007.

⁶⁵⁹ Rozhovor s prof. PhDr. Vladimírou Dvořákovou, CSc., 9. 6. 2006.

⁶⁶⁰ Rozhovor s prof. PhDr. Petrem Fialou, Ph.D., 2. 2. 2007.

⁶⁶¹ Podíl na vzájemné nedůvěře mělo podle V. Dvořákové* rovněž to, že Katedra politologie VŠE v Praze byla považována za pracoviště orientované levicově, kdežto brněnská katedra pravicově (Rozhovor s prof. PhDr. Vladimírou Dvořákovou, CSc., 9. 6. 2006).

⁶⁶² Rozhovor s prof. PhDr. Vladimírou Dvořákovou, CSc., 9. 6. 2006.

⁶⁶³ Rozhovor s doc. PhDr. Vlastimilem Fialou, CSc., 11. 9. 2006.

⁶⁶⁴ Rozhovor s prof. PhDr. Vladimírou Dvořákovou, CSc., 9. 6. 2006.

⁶⁶⁵ Rozhovor s prof. PhDr. Janem Škaloudem, CSc. 13. 1. 2005.

⁶⁶⁶ Z ostatních politologických pracovišť byl v tomto období ve výboru ČSPV zastoupen pouze ÚPOL FF UK, neboť členem výboru byl J. Fibich* (Zápis ze schůze výboru ČSPV ze dne 1. 2. 1994).

⁶⁶⁷ Rozhovor s doc. PhDr. Bořivojem Hnízdem, 1. 11. 2006.

⁶⁶⁸ Např. schůze předsednictva ČSPV dne 11. 10. 1995 se jako hosté zúčastnili J. Kunc*, M. Novák* a K. Vodička (Zápis ze schůze předsednictva ČSPV, konané dne 11. 10. 1995).

pracoviště, vnímalo negativně.⁶⁶⁹ Situace v ČSPV se změnila (vzhledem k procesu budování české politologické komunity k lepšímu) v roce 1997,⁶⁷⁰ kdy se členem výboru společnosti stal čelný představitel brněnské politologie P. Fiala* i zástupci před rokem 1997 méně angažovaných pražských politologických pracovišť – B. Hnízdo* a B. Říchová* (IPS FSV UK), J. Kunc* (ÚPOL FF UK) a Z. Mansfeldová* (Sociologický ústav ČSAV).⁶⁷¹

Kontakty mezi politologickými pracovišti narůstaly v druhé polovině 90. let 20. století díky pedagogům, kteří vyučovali na více fakultách zároveň. S rozvojem oboru bylo rovněž nutné stavět komise (obhajoby disertačních prací, habilitační a jmenovací řízení) a oborové rady, které se při omezeném počtu politologů s akademickými hodnostmi doc. a prof. v České republice neobešly bez spolupráce mezi akademickými politologickými pracovišti.

Zásadní průlom v komunikaci mezi českými politologickými pracovišti přinesl I. kongres českých politologů konaný v roce 2000 v Brně (na organizaci se podílela ČSPV společně s Katedrou politologie FSS MU). Podle V. Dvořákové* se díky této události komunikační bariéra mezi českými politiky prolomila a česká politologická komunita de facto vznikla, či lépe řečeno začala fungovat – politologové si vycházejí vstříc, existuje vědomí sounáležitosti s komunitou, profese se udržuje. Důkazem bedrného fungování komunikačních kanálů v rámci české politologické komunity je okamžité rozšíření „každého drbu“.⁶⁷² Podle B. Říchové* bylo pro vytvoření politologické komunity zásadní prolomení izolacionismu brněnské politologie, které je spojeno s mladou generací politologů (sedmdesáté ročníky).⁶⁷³

Funkční politologická komunita usnadnila vznik Katedry sociologie a politologie na FHS ZČU (v roce 2000) – na plzeňském pracovišti působilo od počátku jeho existence několik politologů z IPS FSV UK a fungovala spolupráce s brněnskou politologií nebo KPOL FMV VŠE. Rovněž Katedra politologie FHS UHK, jež vznikla v roce 2005, využívá funkční politologické komunity, neboť většina jejích členů absolvovala, nebo dosud studuje, doktorské

⁶⁶⁹ Viz např. Zápis ze schůze předsednictva ČSPV, konané dne 11. 10. 1995.

⁶⁷⁰ Rozhovor s doc. PhDr. Bořivojem Hnízdem, 1. 11. 2006.

⁶⁷¹ Zápis ze schůze výboru ČSPV konané dne 11. 11. 1999.

⁶⁷² Rozhovor s prof. PhDr. Vladimírou Dvořákovou, CSc., 9. 6. 2006.

⁶⁷³ Rozhovor s doc. PhDr. Blankou Říchovou, CSc., 14. 3. 2007.

studium na KPES FF UP v Olomouci a na výuce se podílejí politologové z jiných politologických pracovišť.

V současné době (2009) lze považovat českou politologickou komunitu za plně funkční. Jednotlivá politologická pracoviště spolu spolupracují, přičemž spolupráce se rozvíjí na úrovni společných výzkumných projektů, publikací, konferencí apod. Díky kontaktům mezi pracovišti a publikačním fórem je prakticky každý český politolog obeznámen s prací všech politologických institucí i jednotlivých vědců. Na rozvoji politologické komunity i vtiskování pocitu příslušnosti ke komunitě má významnou zásluhu ČSPV, která pravidelně organizuje kongresy českých politologů. O integrační roli ČSPV v české politologické komunitě svědčí fakt, že ve výboru společnosti zvoleném na kongresu v roce 2006 jsou zastoupeni politologové ze všech hlavních politologických center (měst) a většiny institucí.⁶⁷⁴ K poměrům a vztahům uvnitř české politologické komunity se stručně a jasně vyjádřil J. Holzer* (2006): „*Politologie v České republice je konsensuální a přátelská.*“⁶⁷⁵

4. 7. Vztah politologie a politiky v českém prostředí

Na vztah politologie a předmětu jejího zkoumání – politiky – je často upozorňováno jako na problematický rys celého vědního oboru. Eventuální poplatnost politologie politice bývá příčinou zpochybňování „vědeckosti“ politologie (Cabada, 2002a: 21). V minimální definici politologie je jako jedna ze základních podmínek uvedena nestrannost vědce (Říchová, 2000: 18). Nestrannost vědce je ideální stav, který je v praxi stěží dosažitelný, politolog-vědec by však neměl projektovat své osobní politické preference do výzkumu a interpretace dat. V českém prostředí se zejména v první polovině 90. let 20. století projevovaly politické názory a preference zakladatelů politologických pracovišť v celkové orientaci a „image“ jednotlivých institucí.

⁶⁷⁴ Viz kapitola 3. 3. Česká společnost pro politické vědy po roce 1989.

⁶⁷⁵ Holzer, Jan: Česká politologie – aktuální stav aneb patnáct let poté, příspěvek na III. kongresu českých politologů v Olomouci, 10. 9. 2006.

Nejmarkantněji byla politickými názory ovlivněna politologická pracoviště v Praze, u některých můžeme hovořit o ethosu určitého politického smýšlení, který byl navenek jasně patrný,⁶⁷⁶ nebo jej alespoň vnímali příslušníci české politologické komunity (zaměstnanci politologických institucí a studenti). IPS FSV UK, jenž byl zformován kolem příslušníků disentu a oponentů komunistického režimu (emigranti), byl považován za pravicově a konzervativně orientované pracoviště.⁶⁷⁷ K určité provázanosti s politikou přispěl fakt, že v 90. letech 20. století byla řada studentů politikologie na IPS politicky aktivních – FSV prošlo mj. několik předsedů Mladých konzervativců.⁶⁷⁸ Ethos ÚPOL FF UK se nesl v duchu humanismu a morálních hodnot masarykovsko-havlovského typu,⁶⁷⁹ přičemž studenti politikologie na FF UK byli považováni, na rozdíl od studentů na FSV UK, za spíše levicově orientované.⁶⁸⁰ Katedra politikologie FMV VŠE byla považována za pracoviště orientované levicově,⁶⁸¹ v některých případech až krajně levicově,⁶⁸² což byla reakce antikomunisticky orientovaných kruhů na proces vzniku KPOL FMV VŠE.

Brněnská katedra politikologie na FF MU byla v 90. letech 20. století, minimálně mezi českými politikology, vnímána jako pracoviště, které je evidentně pravicově orientované.⁶⁸³ Důvodem byly osoby zakladatelů V. Čermáka* a P. Fialy*, kteří se jasně vymezovali proti komunistickému režimu – P. Fiala* byl (je) navíc znám jako zastánce konzervativních a křesťanských hodnot. Mezi konzervativně orientované brněnské politikology se později zařadil i M. Mareš*.⁶⁸⁴

Výše uvedené rozdělení českých politologických pracovišť na pravicová a levicová dnes působí lehce anachronicky a úsměvně,⁶⁸⁵ ovšem rozhodně vykazuje určitou vypovídající hodnotu

⁶⁷⁶ Rozhovor s prof. JUDr. PhDr. Karolinou Adamovou, CSc., 1. 11. 2006.

⁶⁷⁷ Rozhovor s doc. PhDr. Bořivojem Hnízdem, 1. 11. 2006.

⁶⁷⁸ Rozhovor s doc. PhDr. Ladislavem Cabadou, Ph.D., 27. 7. 2005.

⁶⁷⁹ Rozhovor s doc. PhDr. Bořivojem Hnízdem, 1. 11. 2006.

⁶⁸⁰ Rozhovor s doc. PhDr. Rudolfem Kučerou, CSc., 13. 1. 2005.

⁶⁸¹ Rozhovor s prof. PhDr. Vladimírou Dvořákovou, CSc., 9. 6. 2006.

⁶⁸² Rozhovor s doc. PhDr. Rudolfem Kučerou, CSc., 13. 1. 2005.

⁶⁸³ Rozhovor s prof. PhDr. Vladimírou Dvořákovou, CSc., 9. 6. 2006.

⁶⁸⁴ Rozhovor s doc. JUDr. PhDr. Miroslavem Marešem, Ph.D., 21. 2. 2005.

⁶⁸⁵ Lehce připomíná dělení sportů a jídel na levicové a pravicové, které s oblibou prezentuje V. Klaus.

o české politologii a společnosti (první polovina) 90. let 20. století. Nutno dodat, že stěžejní práce významných politologů zmíněných pracovišť ani výuka tamtéž nebyla politickými a ideologickými preferencemi výrazně ovlivněna – alespoň to tak česká politologická komunita nevnímá.

V české politologické komunitě se politické preference jejích příslušníků veřejně neventilují, stejně jako spolupráce politologů s politickými institucemi, stranami a politiky (poradci, konzultanti apod.). Řada českých politologů sice s praktickou politikou do (pracovního) kontaktu s přichází, ovšem až na výjimky ji nedeclaruje. Česká politologická komunita je k politické angažovanosti politologů, či pracovním závazkům k praktické sféře politiky tolerantní, pokud jsou si schopni udržet odstup ve své vědecké a pedagogické práci. V médiích tak politický vývoj v České republice analyzují a komentují politologové, kteří jsou členy politické strany (což však většinou není všeobecně známá skutečnost), nebo politologové, jež působí na institucích, které nelze označit za nezávislé (např. CEVRO Institut nebo Masarykova dělnická akademie). Negativní reakce spojené s politickou orientací politologa vystupujícího v médiích jako nezávislý odborník jsou v českém prostředí vzácné a staršího data.⁶⁸⁶ Na druhé straně i mezi českými politikology jsou puristé, kteří požadují absolutní nezávislost politologa na politickém dění, která zaručí jeho nestrannost.

Těsný vztah politikologie a politiky se projevuje rovněž v přístupu některých studentů ke studiu politikologie. Někteří studenti ne zcela pochopili funkci politické vědy a považují ji za (často nutnou) přípravu k politické kariéře. Řada studentů politikologie, hlavně v Praze, se snaží již během studia získat vhodnou výchozí pozici pro vstup do politiky. Tato tendence se projevuje činností v mládežnických organizacích politických stran, stranických sekretariátech apod. Podle J. Holzera* (2005) spočívá komparativní výhoda brněnské politologické školy ve vzdálenosti od politického

⁶⁸⁶ Výjimečný případ v českém politologickém prostředí představuje kauza politologa J. Bureše, který jako člen politické strany v roce 2006 kandidoval v komunálních volbách a zároveň v médiích komentoval politické dění, za což byl některými politikology a novináři kritizován. Blíže viz např. článek J. Šídla (2006): Jak „nezávislý politolog“ doputoval od lidovců k ČSSD (dostupné na http://domaci.ihned.cz/2-19197120-002000_d-99, 25. 6. 2007).

centra.⁶⁸⁷ Vynikající studenti tak nepodléhají svodům praktické politiky a svou energii věnují politické vědě.⁶⁸⁸

4. 8. Problematické aspekty etablování české politologie

Vývoj české politologie z bodu nula, za který je možné považovat rok 1990, až k současnému stavu, kdy je politologie v českém prostředí etablovanou a standardní vědní disciplínou, provázely i problematické aspekty, z nichž některé českou politologii (spíše však českou politologickou komunitu) provázejí dodnes.

Dynamický vývoj české politologie v první polovině 90. let 20. století byl ovlivněn způsobem institucionalizace oboru – první politologické instituce vznikaly v českém prostředí nezávisle na sobě, působili na nich lidé s odlišným odborným zázemím a chápáním formy, obsahu a funkce politické vědy. V českém prostředí tak měla politologie heterogenní charakter, což není vzhledem k multiparadigmatičnosti oboru zarážející, ovšem v českém prostředí se tento fakt projevoval mimo jiné nejednotnými standardy vědecké práce – výstupy vědecké činnosti v podobě odborných textů si jednotlivá pracoviště i politologové vykládali různě. Rozdíly a nejednoznačnost panovaly rovněž v požadavcích na získávání vědeckých hodností Ph.D. (Dr.) a akademických hodností doc. a prof. Při habilitačních a jmenovacích řízeních v oboru politologie v 90. letech 20. století se mohl projevit fakt, že formující se akademická disciplína se bez docentů a profesorů z podstaty neobejde.

Někteří příslušníci mladší generace politologů vzešlé z absolventů studijních oborů politologie, na které se již vztahují precizované podmínky habilitačních (a jmenovacích) řízení, upozorňují na dnes již neakceptovatelné podmínky pro získání docentury v oboru politologie na FSV UK v 90. letech 20. století⁶⁸⁹ a neadekvátní formu a kvantitu (odborných) publikací některých zástupců první politologické generace, kteří disponují akademickými

⁶⁸⁷ Rozhovor s doc. PhDr. Janem Holzerem, Ph.D., 21. 2. 2005.

⁶⁸⁸ Jak již bylo uvedeno výše, tato teze o brněnské politologii se nevztahuje na komunální politiku.

⁶⁸⁹ Rozhovor s anonymním zdrojem

hodnostmi doc. a prof. Dle názoru některých mladých politologů figurují v české politologické komunitě i docenti a profesori politologie, kteří získali vědecké hodnosti za zásluhy o institucionální rozvoj oboru a ne za svou vědeckou činnost.⁶⁹⁰

Nedostatečné institucionální a personální zázemí etablovaného se oboru mělo v první polovině 90. let 20. století za následek i nedostatky ve výuce politologie na vysokých školách. Snad s výjimkou KPOL FMV VŠE v Praze (ta však nerealizovala politologický studijní obor na bakalářském nebo magisterském stupni) se na všech politologických pracovištích zprostředkovávajících výuku politologie projeví problémy zahrnující malé množství až kritický nedostatek kvalitních a kvalifikovaných pedagogů a na některých pracovištích nejasná, či zcela absentující, koncepce výuky politologie.

S nedostatkem pedagogů se potýkala v první polovině 90. let 20. století zejména Katedra politologie na FF MU, kde byla výuka politologických předmětů vázána téměř výhradně na P. Fialu*, což vedlo k problémům se zajištěním výuky a studium politologie neprobíhalo podle představ katedry ani studentů.⁶⁹¹ Nedostatek kvalitních pedagogů se projevil nejtěživěji na FF UP v Olomouci, kde proti složení pedagogického sboru a studijnímu plánu protestovali studenti formou stávk.⁶⁹² Nekoncepčnost výuky politologie se týkala kromě olomoucké katedry (jež však brzy vsadila na evropská studia doplněná o politologický segment) především IPS FSV UK a ÚPOL FF UK.⁶⁹³ Na zmíněných pracovištích panovala ve studijních plánech značná libovůle a plány se dotvářely v průběhu studia. Jedni z prvních studentů politologie na FSV UK vzpomínají

⁶⁹⁰ Tento stav je vzhledem k rychlému vývoji oboru pochopitelný a pravděpodobně i legitimní, neboť i velice radikální zástupci mladé generace politologů neskrývají úctu k zakladatelům české politologie, z nichž někteří preferovali organizačně-pedagogickou činnost na úkor aktivit vědeckých.

⁶⁹¹ Rozhovor s prof. PhDr. Petrem Fialou, Ph.D., 2. 2. 2007; rozhovor s doc. JUDr. PhDr. Miroslavem Marešem, Ph.D., 21. 2. 2005; rozhovor s PhDr. Přemyslem Rosůlkem, Ph.D., 5. 1. 2007.

⁶⁹² Rozhovor s doc. PhDr. Vlastimilem Fialou, CSc., 11. 9. 2006.

⁶⁹³ Rozhovor s doc. PhDr. Ladislavem Cabadou, Ph.D., 27. 7. 2005; rozhovor s prof. PhDr. Jiřím Kuncem, CSc., 9. 2. 2006; rozhovor s doc. PhDr. Blankou Řichovou, CSc., 14. 3. 2006.

na svá studia takto: „Proces interaktivního učení⁶⁹⁴ mnohdy spojený s jistou „organizační anarchií“ na politologických pracovištích (k jejím nejzajímavějším projevům patřil odpor studentů vůči některým předmětům, které byly na jejich nátlak vyškrtávány ze studijních programů), častým střídáním nositelů a garantů jednotlivých kurzů i častými proměnami studijních plánů – to vše formovalo první generaci studentů politikologie“ (Cabada – Kubát, 2002: 16). Popsaný stav však nepanoval pouze na FSV UK, ale dle vzpomínek studentů politikologie z první poloviny 90. let 20. století byl do určité míry typický pro všechna akademická politologická pracoviště. K zajištění výuky, stabilizaci kádrů a konceptualizaci výuky došlo na českých politologických pracovištích nejpozději koncem 90. let 20. století. Výše uvedené problémy tedy můžeme považovat za „dětské nemoci“ české politikologie, kterým se v podmínkách, v nichž česká politikologie vznikala, dalo stěžejně vyvarovat.

S krátkou dobou rozvoje české politikologie souvisí další rys české politikologie, který někteří čeští politologové vnímají jako negativní. Česká politikologie, jež se počala institucionalizovat v roce 1990, směřovala od počátku svého vývoje k metě představované samostatnou vědní disciplínou, jak byla (je) známá v demokratických zemích západního světa. Proces formování české politikologie má podobu „zhuštěné geneze“, neboť v českém prostředí se během zhruba 15 let odehrál vývoj, který je srovnatelný s obdobným procesem probíhajícím v demokratických zemích euroatlantické sociokulturní oblasti mnoho desítek let. Česká politikologie sice mohla v mnoha ohledech vycházet ze stavu disciplíny v zahraničí (což se přirozeně dělo a děje), ovšem při budování oboru z bodu nula nemohly být některé fáze vývoje rozvoje politikologie prostě vynechány. „Český politologický publikační „trh“ v 90. letech XX. století nesl všechny charakteristiky primárního budování nové vědní disciplíny, a to se všemi výhodami i nevýhodami z tohoto stavu plynoucími“ (Holzer – Pšeja, 2007: 65). Z tohoto důvodu byla energie českých politologů vynakládána na publikace typu úvodů do disciplíny a práce, které české odborné veřejnosti představovaly základní oblasti politologického výzkumu – politické systémy,

⁶⁹⁴ Interaktivní učení chápou L. Cabada* a M. Kubát* jako proces, kdy v průběhu přednášek a seminářů docházelo k vzájemnému učení a prohlubování znalostí mezi vyučujícími a studenty – autoři tento stav zpětně hodnotí spíše pozitivně (Cabada - Kubát, 2002: 16).

stranické systémy, velební systémy, přechody k demokracii, mezinárodní instituce, politické teorie apod. Výsledné publikace měly často podobu encyklopedií a učebnic a nevykazovaly charakter původních odborných textů. Pro rozvíjející obor však bylo zásadní přiblížit svým adeptům hlavní politologické koncepty, byť byly některé již přežité či překonané. Nevědeckost a plytkost textů, které bývají vyčítány starší generaci českých politologů generací mladší, jsou daní za urychlený rozvoj politikologie v České republice. Zde je nutné dodat, že i texty mladé generace českých politologů jsou kritizovány pro nepůvodní charakter, mající podobu přepisování jiných (často zahraničních) publikací.⁶⁹⁵

Skutečnost, že politologické texty publikované v českém prostředí téměř po dvaceti letech od zrodu disciplíny mají často diskutabilní kvalitu a malý vědecký přínos, je důkazem toho, že česká politikologie v některých ohledech ještě úplně nepřekonala první fázi vývoje oboru (institucionalizace a budování oboru). Kvalita a styl textů publikovaných generací mladých českých politologů (tedy těch, kteří politologii v českém prostředí vystudovali) vychází ze standardů publikací, které jejich strašití kolegové (a často vzory) napsali v rámci „zrychlené geneze“, čemuž odpovídal charakter prací. Někteří politologové stojící u vzniku českých politologických pracovišť byli navíc ve své vědecké práci omezeni organizačně-administrativními aktivitami, které nutně musely probíhat v rámci procesu institucionalizace české politikologie, respektive českého vysokého školství.⁶⁹⁶ Další kvalitativní vývoj české politikologie bude do velké míry záviset na tom, zda se (zejména mladším) politologům podaří opustit první fázi vývoje politikologie a začnou ve větší míře vznikat původní odborné texty se značnou přidanou hodnotou.⁶⁹⁷

⁶⁹⁵ S kritikou výsledků dosavadního české politologického výzkumu jsme se během rozhovorů s českými politikology všech generací setkávali pravidelně – konkrétně si však nepřál být nikdo citován. Terčem kritiky se stávali především mladší politologové z brněnského a plzeňského politologického centra (tedy de facto ti, kteří publikují).

⁶⁹⁶ Politologové se stávali veducími kateder, řediteli ústavů, děkany a v jednom případě se politolog stal rektorem veřejné univerzity.

⁶⁹⁷ Kvalita odborných textů nezávisí pouze na erudici a pracovním stylu politologů. Velice důležitou roli hraje systém fungování a financování akademického prostředí, které nutilo/nutí politikology při své práci upřednostňovat kvantitu před kvalitou.

Jistý handicap české politologie před politologií (řekněme) světovou se projevuje ve výzkumných preferencích českých politologů a politologických výzkumných center. V centru zájmu české politologie jsou doposud témata klasická, která však v rámci světového diskurzu doplňuje řada nových rozmanitých témat, jež česká politologie doposud opomíjí⁶⁹⁸ (viz adresář výzkumných výborů IPSA⁶⁹⁹). Tento stav však v posledních několika letech doznává výrazných změn spolu se zapojováním českého politologického výzkumu do mezinárodního prostředí. Participace českých badatelů v mezinárodních výzkumných týmech a možnost čerpat finanční prostředky na výzkum ze zahraničí (např. evropské grantové programy) modifikují výzkumné preference směrem k aktuálním (světovým) trendům.

Zatímco většina problémů, jež českou politologii provázely v první dekádě její existence, počátkem 21. století odezněla vlivem kvantitativního i kvalitativního růstu oboru, problém s nejasnými standardy přetrvává. Podle P. Fialy* (2007) nedošlo v české politologii dosud k nastavení standardů, což se projevuje např. různými kritérii na úroveň akademických textů (na jednom politologickém pracovišti je za monografii považováno něco jiného než na druhém).⁷⁰⁰

Česká politologická komunita vnímá dlouhodobě jako problém, ne-li příkoří, fakt, že neexistuje politologické pracoviště při AV ČR. Kromě možnosti rozvoje oboru – ústav by představoval politologické vědecké centrum – hrají v tomto případě roli i důvody emocionální. Politologie se, jako v českém prostředí velice mladá věda, mnohdy netěšila akceptací ze strany ostatních, i sociálních, vědních disciplín a pro mnohé politology by znamenalo zřízení politologického ústavu při AV ČR završení emancipace politologie v českém prostředí. Podle V. Srba* (2006) zamítl prezident AV ČR prof. R. Zahradník⁷⁰¹ svého času požadavek na ustavení politologického pracoviště při akademii s tím, že již existuje ústav

sociologický, tudíž politologický již není potřeba.⁷⁰² Dlouhodobě působící Oddělení sociologie politiky Sociologického ústavu AV ČR je v české politologické komunitě vnímáno jako pracoviště spíše sociologické.

4. 9. Teoretické přístupy v české politologii

Základní teoretické přístupy v politické vědě (empiricko-analytický, ontologicko-normativní a historicko-dialektický) se v procesu etablování české politologie uplatňovaly specifickým způsobem. V 90. letech 20. století byly typické pro české prostředí absence historicko-dialektické (neomarxistické) metateorie a stav, kdy nově vzniklá politologická pracoviště využívala ve výuce i výzkumu pouze jeden teoretický přístup – buď ontologicko-normativní, nebo empiricko-analytický. Výjimku potvrzující pravidlo představovala v českém politologickém prostředí 90. let 20. století Katedra politologie FMV VŠE, kde se dařilo v politologii (výzkumu a výuce) udržovat rovnováhu mezi normativním a empirickým přístupem.⁷⁰³

Na dvou zbývajících pražských pracovištích zprostředkovávajících výuku politologie (IPS a ÚPOL) jednoznačně dominoval normativní přístup. Na IPS se studenti setkávali s empirickým pojetím politologie prostřednictvím několika málo kurzů spojených s jednotlivci (M. Novák*, později B. Hnízdo* a B. Říchová*).⁷⁰⁴ V průběhu 90. let 20. století na IPS apeloval M. Novák* na posílení empirické politologie včetně výuky metodologie politické vědy a dosažení rovnovážného stavu s normativním pojetím politické vědy, podle modelu praktikovaného na obdobných pracovištích na Západě.⁷⁰⁵ I přes příchod několika osobností orientovaných na empirické pojetí politologie (výše uvedení B. Hnízdo* a B. Říchová*), došlo k vyrovnání normativního a empirického přístupu k politologii na IPS až počátkem 21. století.⁷⁰⁶ Tento proces je spojen s nástupem prvních absolventů studia politologie do akademického

⁶⁹⁸ Rozhovor s doc. PhDr. Bořivojem Hnízdem, 1. 11. 2006; Srb, Vladimír: Politické vědy v České republice, příspěvek na III. kongresu českých politologů v Olomouci, 8. 9. 2006.

⁶⁹⁹ www.ipsa.ca/en/research/directory.asp, 3. 3. 2009.

⁷⁰⁰ Rozhovor s prof. PhDr. Petrem Fialou, Ph.D., 2. 2. 2007.

⁷⁰¹ Prof. Ing. Rudolf Zahradník, DrSc., v letech 1993-1997 předseda AV ČR.

⁷⁰² Srb, Vladimír: Politické vědy v České republice, příspěvek na III. kongresu českých politologů v Olomouci, 8. 9. 2006.

⁷⁰³ Rozhovor s prof. PhDr. Miroslavem Novákem, Ph.D., 20. 3. 2007.

⁷⁰⁴ Rozhovor s doc. PhDr. Ladislavem Cabadou, Ph.D., 27. 7. 2005.

⁷⁰⁵ Rozhovor s prof. PhDr. Miroslavem Novákem, Ph.D., 20. 3. 2007.

⁷⁰⁶ Rozhovor s prof. PhDr. Miroslavem Novákem, Ph.D., 20. 3. 2007.

prostředí. Na ÚPOL dominuje normativní přístup v politické vědě po celou existenci instituce, empirický aspekt měl a má doplňující charakter. V současné době se díky předním odborníkům na politickou filozofii (P. Barša* a M. Znoj*) ÚPOL profiluje na normativním přístupu, díky čemuž je ústav mezi českými politologickými pracovišti (a vzdělávacími centry) spolu s Katedrou politologie a filozofie FF UJEP⁷⁰⁷ výjimkou.

Výrazný rozdíl v pojetí politologie panoval počátkem 90. let 20. století mezi dvěma pražskými výzkumnými institucemi orientovanými na politickou oblast. Zatímco Kabinet pro politické vědy při Ústavu státu a práva ČSAV byl zaměřen čistě normativně, jeho pracovníci se zabývali právní oblastí politiky (státověda) a politickou filozofií (podle některých českých politologů⁷⁰⁸ „filozofováním o politice“), Oddělení sociologie politiky Sociologického ústavu ČSAV využívalo výhradně empirický přístup – využití sociologických metod, výzkum, interpretace.

V Brně se dvě politologická pracoviště svým zaměřením lišila. Vedle normativně orientovaného MPÚ se rozvíjela Katedra politologie FF MU, jež se od počátku své existence profilovala jako instituce založená na empiricko-analytickém přístupu, přičemž normativní složka sloužila a slouží pouze jako doplňující segment ve výuce i výzkumu (na brněnské katedře politologie však působil jeden z nevýznamnějších českých normativních politologů V. Čermák*). Podle J. Holzera* (2005) neměla brněnská politologie nikdy normativní charakter a orientovala se na empiricko-analytický přístup. Normativismus se projevoval kromě již zmíněného V. Čermáka* u P. Barši* a O. Císaře*.⁷⁰⁹ P. Fiala*, designér brněnské politologie, uvádí: „V rámci empiricko-analytického paradigmatu jsem rozvíjel svoji politologickou práci (...) a k tomuto přístupu se také hlásí převážná většina představitelů tzv. brněnské politologické školy, která se na naší univerzitě (MU v Brně) zformovala

⁷⁰⁷ Katedru politologie a filozofie FF UJEP je možné považovat za politologické pracoviště orientované ontologicko-normativně nejpozději od let 2007-2008. Katedra využila přítomnosti odborníků na politologii, politickou filozofii a filozofii k akreditaci normativně zaměřeného navazujícího magisterského studijního oboru Politická filozofie (jediný v ČR). Na katedře působí někteří významní normativně orientovaní akademičtí pracovníci, kteří původně tvořili ontologickou-normativní jádro IPS UK (R. Kučera*, A. Havlíček*).

⁷⁰⁸ Rozhovor s anonymním zdrojem.

⁷⁰⁹ Rozhovor s doc. PhDr. Janem Holzerem, Ph.D., 21. 2. 2005.

v devadesátých letech“ (Fiala, P.; 2005: 33). V druhé polovině 90. let 20. století došlo k personálnímu propojení Katedry politologie FF MU a MPÚ, což vedlo k prosazení empiricko-analytického přístupu i na MPÚ. Díky důrazu na empiricko-analytické pojetí politologie, výzkum a publikační aktivity se brněnské politologické pracoviště stalo v rámci České republiky nejdříve srovnatelným s politologickými centry v zahraničí a vzorem pro řadu českých politologických pracovišť.⁷¹⁰ Brněnská politologie získala před ostatními českými pracovišti náskok, neboť v jejich případě docházelo ke kvalitativnímu i kvantitativnímu růstu empiricko-analytického segmentu až v druhé polovině 90. let 20. století a počátkem století 21. (tento proces byl patrný zejména na FSV UK, FF UP v Olomouci, v menší míře pak na FF UK).

Rozdíly mezi přístupy k politické vědě a v chápání její funkce vedly podle J. Holzera* a P. Pšeji* (2002a) minimálně v 90. letech 20. století k existenci dvou forem politické vědy v českém prostředí. První forma, kterou jmenovaní autoři označují jako „pražskou“, byla metodologicky založena na ontologicko-normativním a historizujícím přístupu, vyznačovala se žurnalistickým stylem, tématicky se věnovala historickému vývoji českého politického systému a normativním tématům jako teorie demokracie, etické otázky politiky, ideologie apod. Pro tento typ po–litické vědy byla důležitá prezentace v médiích. V rámci druhé formy, kterou autoři vymezují jako brněnskou (FF, respektive FSS MU), se politologie prosazovala jako nezávislá, teoretická a abstraktní vědní disciplína založená na empiricko-analytickém přístupu a eliminující normativní soudy. V centru zájmu badatelů vzešlých z tohoto pojetí politologie byly politické strany a zájmové skupiny, politické a stranické systémy, teorie přechodů k demokracii, politický extremismus a radikalismus apod. (Holzer – Pšeja, 2002a: 232).⁷¹¹

⁷¹⁰ Zatímco velká skupina českých politologů považuje brněnskou politologii za jednoznačně nejlepší v České republice (např. rozhovor s doc. PhDr. Ladislavem Cabadou, Ph.D., 27. 7. 2005; rozhovor s doc. PhDr. Janem Holzerem, Ph.D., 21. 2. 2005; rozhovor s prof. PhDr. Miroslavem Novákem, Ph.D., 20. 3. 2007), najdou se i politologové, kteří dominantní postavení brněnské politologie zpochybňují a nejsou jí ochotni přiznat žádné výjimečné kvality kromě organizačních (nikdo z této skupiny si nepřál být jmenován).

⁷¹¹ J. Holzer* a P. Pšeja* dále vyjadřují názor, podle kterého odpovídají dvě rozdílná pojetí politologie dvěma generacím českých politologů – ideová východiska zastánců ontologicko-normativního přístupu se formovala

Ačkoliv výše citovaní autoři sami připouštějí, že v jejich rozdělení (zvláště podle geografického klíče) české politologie existuje řada výjimek (Holzer – Pšeja, 2002a: 232), odpovídá jejich dělení v hrubých rysech realitě 90. let 20. století. Zatímco v Brně (na Katedře politologie FF/FSS MU a od roku 1996 i na MPÚ) dominoval empiricko-analytický přístup v politické vědě, který charakterizoval celé pracoviště, v ostatních politologických institucích (snad s výjimkou politické sociologie pěstované v Sociologickém ústavu ČSAV) byl tento přístup reprezentován pouze jednotlivci (např. M. Novák*, J. Kunc*, M. Klíma*). Zásadní význam empiricko-analytické složky pro existenci politologie jako vědního oboru koresponduje se stanoviskem B. Říchové* (2006), která uvádí, že jestliže se v polovině 90. let 20. století dělala někde politologie, tak v Brně a na VŠE, na UK (IPS FSV i ÚPOL FF) se dělalo téměř výhradně politické myšlení a to pouze v určitých výsecích,⁷¹² slova B. Říchové* potvrzují M. Novák*.⁷¹³

Kvůli výrazným rozdílům v pojetí politologie v českém prostředí, zvláště kvůli téměř naprosté absenci empiricko-analytického přístupu na některých pracovištích, překročila různorodost oboru kritickou mez, jež je dána jeho multiparadigmatičností. Politologie se v některých případech stávala závadějící nálepkou, jež označovala komplex filozoficko-historických disciplín. Heterogenní charakter české politologie, autonomní vývoj jednotlivých pracovišť a neexistence politologické komunity podnítily názor, že politologie byla v první polovině 90. let 20. století v českém prostředí přítomna v několika modifikacích, ale netvořila jednotný obor. B. Říchová* (2006) uvádí, že politologii tvořili konkrétní lidé, ale obor jako takový neexistoval.⁷¹⁴

Jak bylo uvedeno výše, empiricko-analytický přístup v české politologii začal na přelomu tisíciletí posilovat, což bylo do velké míry ovlivněno nástupem nové generace politologů, kteří politologii vystudovali na českých vysokých školách a kteří byli většinou orien-

v 60. letech 20. století, naopak reprezentanti empiricko-analytického přístupu získali vzdělání v 80. letech 20. století (Holzer – Pšeja, 2002a: 232).

⁷¹² Rozhovor s doc. PhDr. Blankou Říchovou, CSc., 14. 3. 2006.

⁷¹³ Rozhovor s prof. PhDr. Miroslavem Novákem, Ph.D., 20. 3. 2007.

⁷¹⁴ Rozhovor s doc. PhDr. Blankou Říchovou, CSc., 14. 3. 2006.

tování na empirickou politologii.⁷¹⁵ Příkladem, který dokumentuje prosazení empiricko-analytického přístupu v české politologii, je vznik nových politologických pracovišť na prahu 21. století. Na Katedře sociologie a politologie FHS ZČU (dnešní KAP FF ZČU), kterou v roce 2000 začal formovat L. Cabada*, zcela dominoval empiricko-analytický přístup. Politologie v pojetí L. Cabady* směřovala k empirii a současnosti. I ve studijním programu Politologie (akreditován v roce 2001) převládá empiricko-analytický přístup a normativní složka byla potlačena.⁷¹⁶ V prvních letech existence plzeňské katedry byl normativní segment politologie posilován, aby byla na pracovišti reprezentována celá škála podoborů politické vědy. Empiricko-analytický přístup se prosadil i na Katedře politologie FHS UHK, jež se vydělila z Ústavu filozofie, politologie a společenských věd v roce 2005.

Již v roce 2002 J. Holzer* a P. Pšeja* konstatovali, že empiricko-analytický přístup v české politické vědě dominuje (Holzer – Pšeja, 2002a: 232).⁷¹⁷ V roce 2009 je převaha empiricko-analytického paradigmatu v české politologii evidentní. S výjimkou ÚPOL FF UK a Katedry politologie a filozofie FF UJEP převládá empiricko-analytický přístup ve výzkumu i výuce na všech českých politologických pracovištích. Ontologicko-normativní přístup je na českých politologických pracovištích (ve výuce i výzkumu) zastoupen v menší míře než v 90. letech 20. století, nicméně jeho pozice je pevná, neboť všechna politologická centra mají zájem na zastoupení co největšího počtu podoborů politické vědy (mini-

⁷¹⁵ Pro mladou generaci českých politologů bylo typické, že studenti politologie během studia absolvovali stáž na politologických pracovištích v zahraničí, díky čemuž získala přehled o soudobých politologických trendech. Studenti IPS FSV UK a ÚPOL FF UK, kde v 90. letech 20. století dominoval normativně-ontologický a historizující přístup, se během zahraničních studijních pobytů setkali s empiricko-analytickým přístupem, který později uplatňovali ve své vědecké i pedagogické práci (rozhovor s doc. PhDr. Ladislavem Cabadou, Ph.D., 27. 7. 2007).

⁷¹⁶ Rozhovor s doc. PhDr. Ladislavem Cabadou, Ph.D., 27. 7. 2005.

⁷¹⁷ V roce 2007 byli stejní autoři opatrnější: „Prohlásit kupříkladu, že aktuálně v české politologii převažuje empiricko-analytické paradigma, což by mělo znamenat, že je pro ni stále více typická tendence k exaktnosti a použití kvantitativních a komparativních metod a technik, a interpretovat to jako důkaz adaptace české politologie na aktuální trendy a debaty západní politické vědy a nezdár „obrozených“ vidění moderní politologie, nuže to vše konec konců představuje svého druhu normativní stanovisko“ (Holzer – Pšeja, 2007: 68).

málně ve výuce) a s některými je normativní pohled nerozlučně spjat. Navíc někteří politologové ve své vědecké činnosti využívají empirický i normativní přístup.⁷¹⁸ Ani po téměř dvaceti letech pádu komunistického režimu se v české politologii neuplatnil historicko-dialektický (neomarxistický) přístup.⁷¹⁹

V rámci konvergentního vývoje české politologie se na většině politologických pracovišť na počátku 21. století prosadil empiricko-analytický přístup, jenž je doplňovaný přístupem normativním. Tento trend vedl spolu s vytvořením funkční politologické komunity k homogenizaci oboru v České republice.⁷²⁰ O české politologii se tedy v současné době (2009) může hovořit jako o oboru, který je v mezinárodním srovnání standardní.⁷²¹

4. 10. Česká politologie – stav a perspektivy oboru

V současné době můžeme českou politologii považovat za plně institucionalizovanou vědní disciplínu, která i přes určité problematické aspekty snese srovnání se stejným společenskovědním oborem v zemích, kde se vyvíjel kontinuálně po desítky let.

⁷¹⁸ Např. jeden z nejvlivnějších reprezentantů empiricko-analytického přístupu v české politologii M. Novák* se částečně věnuje i politické teorii a teorii demokracie, což jsou podobory spadající pod normativní přístup (rozhovor s prof. PhDr. Miroslavem Novákem, Ph.D., 20. 3. 2007).

⁷¹⁹ Náznaky historicko-dialektického přístupu v politické vědě je možné vystopovat v pracích některých českých politologů. Oficiálně se však k neomarxistickému přístupu odmítají přihlásit s argumentem, že by tento „coming out“ znamenal opovržení české politologické komunity (rozhovor s anonymním zdrojem, jemuž není cizí historicko-dialektický přístup).

⁷²⁰ Homogenizace oboru neznamená, že by byla politologie na všech českých pracovištích uniformní. Rozdíl se projevují zejména v rámci orientace studijních oborů a v tom, s jakými disciplínami je výuka politologie a politologický výzkum spojován. Na VŠE v Praze se jedná o kombinaci politologie a ekonomie, v Hradci Králové s teritoriálními studii (Latinská Amerika a Afrika), v Olomouci s problematikou EU apod.

⁷²¹ Rozhovor s doc. PhDr. Ladislavem Cabadou, Ph.D., 27. 7. 2005; rozhovor s prof. PhDr. Petrem Fialou, Ph.D., 2. 2. 2007; rozhovor s prof. PhDr. Miroslavem Novákem, Ph.D., 20. 3. 2007; rozhovor s doc. PhDr. Blankou Říčovou, CSc., 14. 3. 2006.

Politologická pracoviště v České republice vznikala především na půdě univerzit a vysokých škol, kde docházelo ke kombinaci pedagogické a badatelské činnosti – stejný charakter má většina politologických pracovišť i dnes (2009). Čistě badatelské politologické instituce v současné době představuje Oddělení sociologie politiky Ústavu sociologie AV ČR v Praze a MPÚ⁷²² a Institut pro srovnávací politologický výzkum v Brně.

Poměr mezi pedagogickou a badatelskou aktivitou a množství relevantních vědeckých výstupů se mezi jednotlivými politologickými pracovišti liší. Zatímco na většině českých pedagogicko-badatelských institucí je vědecká a publikační činnost spojena s jednotlivci, v případě brněnských politologických pracovišť je legitimní hovořit o badatelském centru. V Brně není vědecká a publikační činnost výsledkem aktivity několika málo odborníků, ale týmů, mezi jejichž členy patří profesori, docenti a do-ктоři politologie, doktorandi i studenti politologie. Styl práce, kvalita výstupů a funkční komunita vyprofilovaly v Brně politologii natolik, že je považována v rámci České republiky za specifickou, o čemž svědčí užívané termíny typu brněnská politologie či brněnská politologická škola.⁷²³ Brněnskému stylu práce se v posledních několika letech přibližuje plzeňská katedra politologie a mezinárodních vztahů. „*Za pracoviště, které se v posledních letech vyvíjí nejdynamičtěji, je možné označit katedru politologie na FF ZČU v Plzni. Jedná se o katedru, které se podařilo překročit limity „kategorie“ regionální univerzity a zařadit se mezi badatelská centra*“ (Holzer – Pšeja, 2007: 65). Komparativní nevýhodou plzeňského pracoviště je jeho malá velikost a fakt, že vedle katedry dosud nevzniklo žádné badatelské pracoviště (založené např. na výzkumném záměru).

Za dobu svého vývoje v českém prostředí se politologie jako samostatná akademická disciplína etablovala na většině českých vy-

⁷²² Kromě výzkumné činnosti jsou pro MPÚ charakteristické i organizačně-propagační aktivity v oblasti politologie a mezinárodních vztahů.

⁷²³ Termín politologická škola ve vztahu k brněnské politologii lze chápat spíše jako ocenění v českém prostředí markantní intenzity a kvality pedagogicko-badatelské aktivity, jasného konceptu politologie (důraz na empiricko-analytický přístup), soudržnosti a kontinuity brněnské politologické komunity než jako vědeckou školu ve smyslu specifického názorového proudu v politologii, který by měnil diskurz v rámci celé disciplíny.